

ling, een schoolbibliotheek, met oordeel gekozen en met zorg bijeengebracht.

„Hoe heerlijk zou het zijn, indien ook onze jeugd, op oogenblikken wanneer het voor spelen geen weer of geen tijd is, uit zichzelf zou willen en kunnen grijpen naar een boek. Met enkele uitzonderingen is dit niet het geval. Onze kinderboeken zijn over 't algemeen te groote-menschachtig. In onze kinderlectuur komt nog maar al te veel voor wat geen kinderboek is, op- en aanmerkingen van godsdienstigen aard zonder tal, die den gang van het verhaal storen en den lezer ontstemmen.

Wanneer er een moraal moet opgelegd worden door prekes en teksten deugt het kinderboek niet.

En daardoor wordt niet gekweekt een lust tot lezen en kan niet gezegd worden: „jong gekend, oud gedaan”.

Al die kinderlectuur wordt genoten door Vader en Moeder en dan gaan die mooie boeken de kast in. Misschien is dit nog zoo kwaad niet.

Weet ge, welke gebreken de meeste der boekjes aankleven? Doch eerst wil ik nog iets anders constateeren:

1°. Worden de schrijvers van kinderlectuur niet behoorlijk gehonoreerd. Dat is wellicht het gebrek bij uitnemendheid. Want juist onze kundigste schrijvers missen we daardoor bij de samenstelling van kinderlectuur.

2°. beschouwen onze kundige auteurs het vaak als een oneere om een kinderwerkje te schrijven.

Evenwel moet tevens opgemerkt worden, dat er zijn die op literair gebied zich naam verwierven en het toch niet aandurven iets voor kinderen te leveren. Zij durven dit openlijk bekenen, dit strekt hun tot eere.

De Jezuïeten-scholen hebben succes gehad met haar onderwijzers te promoveren van boven naar beneden, m. a. w. door de knapste onderwijzers in de laagste klassen te plaatsen. Dit is opmerkelijk. Bij vele schrijvers schijnt het omgekeerd te gaan. Er zijn er tenminste, die een kinderboekje als een eerste proeve geven van wat van hun hand volgen zal.

Uit dit oogpunt bezien verwondert het ons niet al te zeer, dat zoovele mislukt zijn.

De stijl moet beschouwd worden als een model van wat de schrijvers geven zullen, als zij straks een groote-menschenboek schrijven.

Evenzoo de nauwkeurige beschrijving van ziekte en armoede, tering- en hongerlijders, van brave Hendrikken, want ze zijn er nog maar al te veel van die onmogelijke jongens, die gestolen hebben en door een bozen geest achtervolgd worden en van broers van die vervolgte jongens, die droomen, dat zij (die vervolgte jongens) door een bozen geest gehaald worden — en van deugdzaame Maria's, die 't middel zijn, dat moeder bekeerd wordt en vader geheelonthouder.

De bekeeringsgeschiedenissen zijn nog niet de wereld uit. Alleen maar, er is verschil met de vroegere, die nog een kern van waarheid inhielden. De nieuwste zijn geheel gefingeerd en strijden met alle gezonde psychologie.

Meteen heb ik reeds een tweetal gebreken genoemd, welke aan kinderlectuur eigen zijn:

ze vloeien voort uit een oorzaak, dat n.l. de schrijver te weinig inleefte in de wereld der kinderen. Studie van het kind is noodig, meer studie dan tot heden, om de kinderlectuur te maken tot wat zij wezen moet. Dit van de zijde der schrijvers.

Ook de pers handelt niet in het belang van het kind. In den regel beoordeelt zij de zoogenaamde kinderwerkjes gunstig. De critiek moet strenger worden.

Wat is wijsbegeerte?

I.

Enkele weken geleden werd bij de redactie van dit blad de vraag ingezonden: waarmede houdt zich de wetenschap bezig, die men filosofie of wijsbegeerte noemt?

Waarschijnlijk heeft de steller van die vraag zelf wel vermoed, dat zij gemakkelijker gedaan dan beantwoord is. Maar als wij door de moeilijkheden, die aan het beantwoorden van gewichtige vragen verbonden zijn, ons lieten afschrikken, zouden wij in verreweg de meeste gevallen een diep stilzwijgen moeten bewaren. Eene bescheiden poging zij dus gewaagd, om van het wezen en de taak der wijsbegeerte eene eenigszins duidelijke voorstelling te geven.

Men brenge hier niet tegen in, dat zulk eene poging misschien wel elders, in een of ander wetenschappelijk tijdschrift, maar niet in een weekblad, voornamelijk voor onderwijzers bestemd, op hare plaats is. Want ten eerste leven wij in een tijd, waarin wetenschap en leven ieder oogenblik met elkander in aanraking komen. De muur, die vroeger den stand der geleerden van de leden der maatschappij afscheidde, is schier tot den grond toe geslecht. In lezingen en voor-

drachten, in boeken en tijdschriften, in dag- en weekbladen worden de wetenschappelijke onderzoekingen en uitkomsten onder de aandacht van het volk gebracht. En het volk, langzamerhand tot een hooger peil van ontwikkeling opgeheven, neemt er in zijne verschillende standen en klassen met belangstelling en dankbaarheid kennis van.

Ten andere is het verschijnsel onloochenbaar, dat de wijsbegeerte in de laatste jaren weer in haar vroegere eere hersteld wordt. De tijd ligt nog niet ver achter ons, waarin de toongevende wetenschap met onverholen minachting neerzag op al wat zweemde naar filosofie. Men wilde van niets dan van zoogenaamde „exacte” wetenschap hooren; *feiten* mochten alleen de grondslag zijn, waarop zij opgebouwd werd; als waar en werkelijk gold slechts datgene, wat met de oogen gezien en met de ooren gehoord en met de handen getast kon worden; en alle beschouwing en bespiegeling werd uit den boeze geacht.

Maar daarin is allengs een groote verandering gekomen. De oogen gaan er meer en meer voor open, dat het zoo gemakkelijk niet is, om te constateeren, wat feiten zijn. Reeds de eenvoudigste waarneming rust op onderstellingen, die een bovenzinnelijk karakter dragen. Beschouwingen en bespiegelingen vergezellen het wetenschappelijk onderzoek van het begin tot het einde. Ja zelfs, als men wijsbegeerte kent, doet men dat feitelijk en kan men dat ook alleen doen in naam van eene theorie, die zelve een wijsgeerigen stempel vertoont, maar daarom van te slechter gehalte is, wijl men ze hoegenaamd niet ingedacht, maar eenvoudig, zonder nadenken, als vanzelf sprekend aanvaard heeft. Dit wordt thans dan ook in steeds wijder kring erkend. En dien-tengevolge neemt de wetenschap tegenover de filosofie eene vriendschappelijker houding aan, en breidt de belangstelling in wijsgeerige vraagstukken van jaar tot jaar zich uit.

In de derde plaats komt hier nog bij, dat die wetenschap of kunst, welke den naam van paedagogiek draagt en voor de onderwijzers van het hoogste belang is, zeer nauw met de filosofie samenhangt. Gewoonlijk wordt haar zelfs in den kring der wetenschappen onder de wijsgeerige vakken een plaats aangewezen. Hiertegen zijn voorzeker nog wel eenige bedenkingen in te brengen. Maar dat neemt toch niet weg, dat de paedagogiek zeer nauw met filosofie in verband staat. Voor een groot deel wordt zij opgebouwd uit gegevens, die door verschillende wijsgeerige vakken, zooals de leer van de ziel, van de kennis, van de zede, haar worden verstrekt. Om een recht inzicht te hebben in de leer der opvoeding, is eenige kennis van het wezen en de taak der wijsbegeerte een onmisbare vereischte.

Wat dat wezen en die taak is, valt echter niet met eenige weinige woorden te zeggen. Uit den naam, dien de wijsbegeerte draagt, is er voor haar begrip niet veel af te leiden. Het Nederlandsche woord is eene letterlijke vertaling van het Grieksche en in het Latijn overgenomen philosophia. Volgens een oud verhaal zou Pythagoras, die in de zesde eeuw voor Christus leefde, het eerst van wijsbegeerte hebben gesproken. In vroeger tijd werden de mannen, die zich aan wetenschappelijk onderzoek wijdten, met den naam van „wijzen” bestempeld, gelijk wij nog heden ten dage van de zeven wijzen van Griekenland spreken. Maar deze naam kwam Pythagoras aanmatigend voor. Wijs toch was God alleen; menschen kunnen alleen naar wijsheid streven en hebben daarom hoogstens op den naam van wijsgeeren, van vrienden der wijsheid aanspraak.

Indien dit verhaal op waarheid rust, legt het zeker een schoon getuigenis van de bescheidenheid van Pythagoras af. Maar het begrip der wetenschap, die als wijsbegeerte optreedt, wordt er niet duidelijker door. Niet ten onrechte merkt de gereformeerde theoloog J. H. Alsted in zijne *Encyclopedie* I 67 op, dat, als de kunsten en wetenschappen, door menschen beoefend, naar de krachten van hun verstand genoemd moesten worden, zij dan alle op dezelfde wijze als wijsheid door Pythagoras in wijsbegeerte werd omgezet, van naam veranderen moesten. Wij zouden dan ook geen theologen, maar slechts vrienden der theologie kunnen heeten; wij zouden geen rechtvaardigen en heiligen zijn, maar alleen minnaars der gerechtigheid en der heiligheid kunnen wezen. Op geen enkel terrein hebben wij het volmaakte bereikt; maar wij jagen ernaar, of wij het ook grijpen mochten.

Alsted voegt er nog een tweede opmerking aan toe, die ook de vermelding waard is. Begeerte naar wijsheid kunnen alle menschen zijn, niet alleen de geleerden, maar ook de ongeleerden. Indien liefde tot en begeerte naar wijsheid voldoende is, om iemand onder de wijsgeeren een plaats te verzekeren, dan wordt niet alleen hun aantal op bedenkelijke wijze uitgebreid, maar

loopt de wijsbegeerte ook gevaar, haar eigenaardig karakter te verliezen. Wijsgeeren onderscheiden zich van andere menschen niet door hunne begeerte naar wijsheid alleen, maar vooral hierdoor, dat zij met ingespannen kracht naar wijsheid zoeken, dat zij in den dienst der wijsheid hun leven besteden, en dat zij, in hoe bescheiden mate dan ook, wijsheid verworven hebben. Zij behooren niet alleen wijsgeeren, maar ook *wijzen* te zijn.

Al verachten wij echter op deze wijze de scherpe tegenstelling, die door Pythagoras tusschen wijsheid en wijsbegeerte werd gemaakt en die later in een anderen vorm bij Lessing terugkeert, wij hebben daardoor nog volstrekt geen helder begrip verkregen van de wetenschap, die met den naam van filosofie vroeger en later wordt aangeduid. De naam verspreidt weinig licht; misschien kunnen wij meer afleiden uit het gebruik van den naam. Want de waarde der woorden wordt bepaald door het gebruik.

BAVINCK.

Leergang voor het Onderwijs in Bijbelsche Geschiedenis. (VIII.)

XLV.

DE VERSPIEDERS. (Num. 13 en 14.)

En wij zien, dat zij niet hebben kunnen ingaan van wege hun ongelooft. Hebr. 3 : 19.

Wie aandachtig naleest de aangegeven hoofdstukken (Num. 13 en 14) zal stof hebben voor een keurige les, waarbij het niet ontbreken zal aan aanschouwelijkheid van voorstelling. We trekken op met Josua en Kaleb. We gaan ook met een paar der anderen. Hoor de verschillende uitingen bij het zien der sterken, der reuzen, der schoone voortbrengselen. Gelooft en ongelooft tegen elkander. Het is een hevige strijd, ook bij de terugkomst, waarin het ongelooft de zege behaalt. Denk u Israël niet als volk, maar als of het een man ware en zijn tocht door de woestijn is een allegorie van den weg des Christens. Wie dit in 't oog houdt, hij vindt, zonder de allegorie opzettelijk uit te werken, den weg tot het hart der kinderen bij de behandeling dezer geschiedenis. Opzettelijke toepassing is overbodig. Wel stellen wij menigmaal de vraag: Wat hebben *wij* nu geleerd? De antwoorden geven de proef op de som, of de inkleeding van de les goed geweest is.

*XLVI.

KORACH, DATHAN EN ABIRAM. (Num. 16 en 17.) *Mijn zoon, vrees den Heere en den Koning; vermeng u niet met hen, die naar verandering staan.* Spr. 24 : 21.

Bijzondere moeilijkheden zal ook deze les niet opleveren. De onderwijzer zorge de platen bij de hand te hebben (Serie A. Tabernakel en legering (*)). 't Zal wel niemand in de gedachte komen, in de eerste leerjaren politieke beschouwingen te geven naar aanleiding dezer les. Zelfs later zij men er voorzichtig mee. Het is ook niet noodig, er is zelfs dit gevaar aan verbonden, dat de Bijbelsche stof er door ontwijfd wordt. Indien we leeren tevreden zijn met de plaats in de samenleving, die God ons gaf en in geval van verandering letten op de leiding Gods, die toch ook in ons leven, in de historie van ons onderwijs, in die der volken merkbaar is; indien we onze leerlingen geleerd hebben te eeren, die boven hen gesteld zijn, dan is deze les voor allen vruchtbaar geweest.

XLVII.

MIRJAM STERFT. WATER UIT DE ROTS. AARON STERFT. (Num. 20.)

Zij zijn door ongelooft afgebroken. Rom. 11 : 20.

Wij zouden deze geschiedenis kunnen laten rusten tot den tweeden leerkring. Het kinderlijk gemoed evenwel zal niet bevredigd zijn, als het niet ook weet, hoe 't met Mirjam, Mozes en Aäron afliep. Daarom behandelen we nu reeds Num. 20. Plechtig is de dood van Aäron. Mozes' toorn en twijfelzucht late men goed uitkomen. Ongelooft is de grootste zonde.

XLVIII.

DE KOPEREN SLANG. (Num. 21 : 1—9.)

Opdat een iegelijk, die in Hem geloofte, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Joh. 3 : 16.

Er is een tijd geweest, dat in al te veel geschiedenissen des Bijbels typische verhalen werden gezien, in veel personen typen. In onzen tijd hebben we kans tot een ander uiterste over te slaan. Laten we den middenweg bewandelen en als type behandelen, wat de Schrift als zodanig aanwijst. Dit is hier 't geval. Bij de behandeling van deze les, wijze men op Christus' verhooping. Zij is er toe aangewezen om het begrip „geloof”, „gelooven”, te verhelderen.

(*) De series platen v. Lummel zijn afzonderlijk verkrijgbaar.

Ingezonden Stukken.

(buiten verantwoordelijkheid der Redactie.)

Twee uitspraken.

I.

„Vrees voor vakonderwijzers weerhoude niemand. Ze hebben wel getoond de ontwikkeling van het kind in de hand te kunnen werken. *Alleen men late opvoeding niet aan hen over. Die blijve in de hand van den daarvoor aangewezen onderwijzer.*”

J. v. d. MOLEN Tz.

„De School met den Bijbel”, No. 37.

II.

„Haar grondbeginselen zijn:

a. *Onderwijs en opvoeding zijn niet te scheiden.*”

Statuten der Vereeniging van

Chr. O. en O. in N. en de O. B. artikel 3.

Mag ik deze twee uitspraken ter ernstige overweging geven aan alle lezers van „De School met den Bijbel”?

Groningen, 10 Juni 1904.

J. C. WIRTZ Cz.

Haast voel 'k berouw van mijn lichtveerdig kallen, want erger dan ik dacht heeft de schrik mijn vriend Wirtz aangegrepen. 't Bevangen hart veroorzaakt bijstrend brein. 't Wordt tijd dat daaraan een einde komt. Het duurde reeds te lang. De ontruste phantasie maakt de schrikbeelden al grooter en raakt ten slotte geheel verward. Zoo meent de heer W. nu al eene ketterij ontdekt te hebben. En nog wel eene van de ergste soort, eene namelijk die ingaat tegen het eerste grondbeginsel der Ver. van Chr. O. en O. in N. en de O. B.

Neen maar, als zoo iets ontdekt wordt, dan is er alle reden om alarm te maken. De grondbeginselen staan als fundamenteen vast. Daar mag niet aan gepeuterd. Hiermee zijn we het met den heer W. eens en we prijzen zijn ijver in het waken over de grondbeginselen in den kring der Vereeniging waartoe we samen behooren. Schoon komt hierin weer uit, hoe kranks Hoofdbestuurder we aan hem hebben. Alleen maar hadden we dit pas liever gezien dat zijne ontdekking gedaan was door een pas beginnend jongmaatje, dat nog slechts schemerend blikte op 't breede terrein van opvoeding en onderwijs, dan door hem, die juist hier zoo schitterende sporen heeft verdiend en onder ons zoo gaarne erkend wordt als een bij uitnemendheid deskundige in schoolzaken.

Doch wij schrijven dit toe aan den schrik en nemen gaarne terug, wat we daarover een vorig maal schertsend schreven. De zaak wordt nu ernstig.

Onze propositie, om enkele vakken aan speciaal daarvoor bekwame onderwijzers op te dragen, werd slechts voorgesteld onder het uitdrukkelijk beding, dat in de lagere school de *opvoeding* van het kind geene schade zou lijden.

Dat blijft voor ons de voornaamste taak der lagere school. Daarvoor bleven we reserveren de centrale kracht in den onderwijzer die zich zijne roeping als paedagoog bewust was.

Maar „Onderwijs en opvoeding zijn niet te scheiden”, zegt de heer W. daartegenover. En natuurlijk beamen we deze uitspraak in hare algemeenheid ten volle. Dat is eene onantastbare stelling, eigenlijk eene axioma. Elk voordoen, elke onderrichting, elk woord schenkt het kind waarnemingen, die inwerken op het willen en denken.

Maar niet iedere inwerking op de kinderen heet *opvoeding*. Dat weet de heer W. toch ook wel.

Als we schreven, dat de opvoeding niet aan de vakonderwijzers moet overgelaten worden, doch dient te blijven in de hand van den daarvoor aangewezen onderwijzer, dan bedoelen we daarmee dat de eenheid van het opzettelijk, naar een vast plan inwerken op het kind, niet verbroken mag worden door specialiseering van het onderwijs, gelijk daarover klachte rees bij onze Hoogere Burgerschoolen en Gymnasia.

Doch geenszins sluit dat in, dat één onderwijzer alle onderricht moet geven.

Worden niet vele kinderen naar kostscholen gezonden ter krachtige bevordering hunner *opvoeding*, niettegenstaande daar met het oog op de gewenschte resultaten van het onderwijs in speciale vakken door verschillende leeraars onderricht wordt gegeven?

Wordt het onderwijs in de nuttige handwerken voor meisjes wel ooit betreden met het paedagogische bezwaar, dat onderwijs en opvoeding niet te scheiden zijn? En toch wordt ook daar ingewerkt op het denken en willen van het kind. Heeft niet de heer W. uitnemend paedagoog, meermalen het zangonderwijs aan zijne school opgedragen aan eene speciale leerkracht, om daardoor het schoonste resultaat te bereiken, zonder dat hij er ook maar aan dacht een deel van de taak der opvoeding, die de zijne was, prijs te geven? Zelf handelden we jarenlang evenzoo. Maar de opzettelijke, planmatige inwerking op het kind, waardoor het in staat gesteld zou worden zijne bestemming te bereiken voor tijd en eeuwigheid, hielden we in onze hand, hetzij we zelf alles uitvoerden of een gedeelte aan anderen moesten overlaten.

Juist om de stelling „Onderwijs en opvoeding zijn niet te scheiden” niet in hare algemeenheid doch in hare bijzondere waarde voor de school te laten uitkomen, schreven we, dat de *opvoeding* niet moet overgelaten worden aan de wisselende krachten der vakonderwijzers, maar blijven moet in de hand van den daarvoor aangewezen onderwijzer, die de centrale kracht der school dient te zijn.

Meer nog. Waar vakonderwijzers optreden naast de gewone klasseonderwijzers en dus door hen, zij het occasioneel, doch vrij regelmatig, ingewerkt wordt op de vorming van het kind, daar mag dit niet geschieden buiten het paedagogisch plan dat voor de school is vastgesteld.

Het geheele onderwijs, ook in speciale vakken door afzonderlijke leerkrachten, blijve onder toezicht van het Hoofd der School, daarvoor aangewezen. Gelijk nu, doch liefst nog meer bewust, het kind ten goede.

Hoe onbekwaam een mannelijk schoolhoofd zich gevoelt ten opzichte van het onderwijs in de nuttige handwerken, als verantwoordelijk opvoeder zal hij toch zijn oog laten gaan over dat onderwijs en ontdekt hij dingen, die hem schadelijk dunkt voor de vorming der kinderen, welker *opvoeding* mede voor zijne rekening staat, dan zal hij daartegen ingaan en trachten het kwade te weren.

Zoo blijft de eenheid der opvoeding in de school

toelating van kweekelingen betrekking hebben, zijn niet van toepassing op de leerscholen verbonden aan de Rijkskweekscholen en aan de kweekscholen voldoende aan de eischen, om krachtens de bepalingen sub II van dit artikel in het genot van eene Rijksbijdrage in aanmerking te kunnen komen. Voor zoover laatstbedoelde kweekscholen niet in het genot van eene Rijksbijdrage zijn, wordt door Ons, den districts-schoolopziener gehoord, beslist over de vraag, of zij al dan niet voldoen aan de gestelde eischen.

(Wordt vervolgd.)

Wat is wijsbegeerte?

II.

Wanneer wij, ter bepaling van het begrip der filosofie, licht zoeken bij het gebruik, dat van haar naam is gemaakt, worden wij in den aanvang bitter teleurgesteld. Filosofie schijnt alles en nog wat te kunnen betekenen. In den loop der eeuwen zijn er de meest uiteenlopende stelsels onder samengevat en de meest verschillende onderwerpen er onder behandeld.

Naar de afleiding beteekent filosofie niets anders dan liefde tot wijsheid en is de zin ervan dus zoo algemeen mogelijk. Liefde tot wijsheid kan ook aan den eenvoudigen, ongeleerden mensch eigen zijn, en behoort niet den onderzoeker van ééne speciale wetenschap, maar de beoefenaars van alle wetenschappen te bezielen.

Langzamerhand kreeg echter het woord eene meer bepaalde, technische beteekenis. Reeds in de dagen van Plato duidde men er niet gansch in het algemeen begeerte naar wijsheid mede aan, maar bepaaldelijk die begeerte naar wijsheid, welke in de wetenschap, door middel van wetenschappelijk onderzoek, bevrediging zoekt. Met de empirische kennis toch, welke de menschheid langzamerhand door waarneming, ervaring en overlevering zich in de oudste tijden verwierf, stelt zij zich op den duur niet tevreden. Als er eene zekere hoogte van beschaving bereikt is, als er een stand opkomt, die niet meer behoefte te arbeiden voor het dagelijksch brood, als de zintuigen genoegzaam geoefend en opmerkzaamheid en belangstelling in voldoende mate gewekt zijn, dan ontstaat bij den mensch allengs de behoefte, om zich rekenschap te geven van de verschijnselen, die zich aan hem voordoen. Hij heeft aan de empirische, dikwerf oppervlakkige en gebrekkige kennis niet genoeg, maar zet er zich toe, om de dingen methodisch en planmatig te onderzoeken; hij gaat er belang in stellen, niet alleen om te weten dat iets is, maar ook waarom het is en zóó is als het is; hij speurt de verschijnselen na, afgedacht van het praktisch nut, dat er voor het leven uit voortvloeien kan, enkel en alleen om ze te kennen, om ze in hun oorzaak en doel, in hun wezen en verband te doorzien.

In den Pruikentijd.

II. (Slot.)

Welke verplichtingen nu aan de betrekking verbonden waren?

Natuurlijk in de eerste plaats het schoolhouden zelve. Doch daarmee was de onderwijzer er lang niet af.

Hij was verplicht, de oudste leerlingen de vragen uit den Catechismus te leeren, die den eerstvolgenden Zondag in de Kerk werden behandeld, om aldaar publycelyk van haar opgeseydt te worden.

Voorts moest hij op Woensdagen en Zaterdagen de kinderen oefenen in Psalmzingen en Catechetische vragen en antwoorden.

Tevens had hij naar vermogen te zorgen, dat de Schoolkinderen van de Geref. Religie, „neerstig tot den publieken Godsdienst komen ende aldaar in goede orde ende attentie de Predicatie aanhooren om daarvan ondervraecht zijnde, elk na sijne jaren ende capaciteyt te kunnen reekenschap geven.”

In sommige schoolreglementen was zelfs voorgeschreven, dat de onderwijzer vóór kerktijd zijne leerlingen in de school moest verzamelen, om gemeenschappelijk onder zijn opzicht naar de kerk te gaan.

Men ziet, de onderwijzer was vóór alle dingen een kerkelijk persoon en werd dit in dubbele mate, als hij, zooals meestal, ook het kosteraamt bekleedde.

Dan vooral had de schoolmeester het tamelijk druk.

Hoe stond het nu echter met traktement en emolumenten?

Capittel III van het meergenoemd Reglement schreef dienaangaande het volgende voor:

„Om de Schoolmeester in hun eerlijk en noodigh werk te vorwackeren, soo sullen de *Rentmeesters van de Geestelijke Goederen*, ofte daer se haer betalinge krijgen, gehouden wesen aan haer de geassigneerde tractementen van drie maanden tot drie maanden precieslyk te betalen.

Sy sullen oock van yeder Scholier de Schoole frequenterende, ter maent het vastgestelde schoolgeldt genieten.”

Mag echter betwijfeld, of de onderwijzer wel altijd behoorlijk beloond werd voor hetgeen hij presteeren moest.

Althans de bekende meester Valcoogh, ondanks zijne zucht tot rijmelarij stellig een knap man, raadt de collega's aan, om reden „hun salarium wat magor is, er nog eenige bijbaantjes bij te zoeken.

„Alle bedrijven” zegt hij, mag de schoolmees-

Zoodra nu de mensch zich hiertoe verheft, en het weten zelf een goed gaat vinden, zoodra hij aan de werkelijkheid niet langer genoeg heeft maar de waarheid leert waardeeren als een schat, voor welks verwerving geen inspanning te groot en geen opoffering te zwaar is, wordt in eigenlijken zin de wetenschap geboren (Bavinck, *Christelijke Wetenschap* blz. 47).

Deze geboorte der wetenschap in eigenlijken zin heeft in Griekenland plaats gehad. Daar is de wetenschap langzamerhand geworden tot een zelfstandig orgaan in het geheel der menschelijke beschaving.

En de naam, waarmede deze wetenschap in het eerst werd aangeduid, was geen andere dan die van filosofie. Liefde tot wijsheid, hoezeer ook aan ongeleerden eigen kunnende zijn, kwam toch vooral uit bij hen, die haar zochten in den weg van het methodische, wetenschappelijke onderzoek. Filosofie werd de naam voor datgene, wat wij gansch in het algemeen *wetenschap* noemen.

Bij het lezen der Grieksche schrijvers is het niet zonder belang, om zich van deze beteekenis van het woord filosofie bewust te blijven. Plato bijv. stelt in zijn werk over de republiek den eisch, dat in den goed ingerichten staat de leiding der zaken aan de „philosofen” worde toebetrouwd. Er komt, zegt hij, geen einde aan de ellende der menschheid, voordat de heerschers filosofeeren of de filosofen heerschen. Zulk eene uitdrukking klinkt ons vreemd in de ooren, als wij daarbij denken aan onpractische wijsgeeren die van het leven geen verstand hebben. Maar zij wordt heel gewoon en natuurlijk, wanneer wij bedenken, dat Plato daarmede niet anders verlangde, dan dat de leiding van de publieke zaak berusten zou bij degelijke, wetenschappelijk gevormde menschen en niet bij de onverstandige massa.

Deze algemeene beteekenis van het woord filosofie bleef lang in gebruik.

Bij de klassieke schrijvers niet alleen, maar ook eeuwen daarna vinden wij het nog telkens eenvoudig in den zin van wetenschap gebezigd. Er wordt daar niet ééne bepaalde wetenschap naast andere mede aangeduid, maar het is de naam van wetenschap in het algemeen.

Toch ontwikkelt zich al spoedig naast deze algemeene en ruime, eene meer bijzondere en engere beteekenis. Het woord gaf daar zelf eenige aanleiding toe. Want het heette; begeerte naar *wijsheid*, en niet: begeerte naar *wetenschap*. En het besef drong daarbij langzamerhand door, dat deze beide, wijsheid en wetenschap, niet één en hetzelfde waren, maar in aard en karakter van elkander verschilden. Aristoteles is het inzonder-

ter niet uitoefenen, maar toch wel eenige:

Ten eerste mag de Schoolmeester wel een Notaris [zijn,

Een schotgaarder, een Secretaris sijn d'Impost inteykenen end' ook Droochscheren, Hayr afsnijden, somtijts ook wonden cureren, Glasemaken, Kloetmaken en Dootkisten, Steenhouwen, Schilderen, Stoeien verven en ver-

[nisten, Oock Schoenlappen ende Klompen maken, Rou Korf maken ende den Acker haken, Boeckbinden op veteren en breyden Netten, Een paar koeyen houden, Ossen vetten Somtijds met naeyen een stuyver verdienen....

Och, waarom ook niet? Mag men zijn best niet doen voor zijn huishouden?

Doch onder een voorbehoud, zegt de consciëntieuze meester Valcoogh:

„Voor en na den Schooldienst moet het zijn gedaan, Of sijn Gemeente souden schade bij ontfanen, Omdat hij sijn aangenomen dienst verkleent: Want hij waar een Dief voor Godt ende sijn [Gemeent.

En hoeveel bedroeg nu het „salarium”, dat door zulke vreemdsoortige bijwerkjes moest worden verbeterd?

Behalve een vrije woning, verdiende de hoofd-onderwijzer gemiddeld 150 gulden, benevens eenige voordeelen in den vorm van schoolgeld of andere emolumenten.

Natuurlijk had de „ondermeester” nog minder.

Doch ook hoofden van scholen konden lang niet altijd op dat salaris rekenen.

In 1754 hadden de schoolmeesters in onderstaande plaatsen, die allen een of meer kerkelijke functiën moesten vervullen, de volgende jaarwedden:

Te Lopikerkapel f 130.

Te Buiksloot f 138.

Te Oosterblokker f 118.

Te Hobreed f 60, zegge 60 gulden.

In andere plaatsen was het salaris wat hooger, b. v. te Wieringen f 165, te Koudum f 175, te Middelburg f 250, te Beverwijk f 315.

Men ziet, zelfs in het beste geval was het tractement niet hoog. Veilig mag dan ook aangenomen, dat al ontbreekt het ook nu niet aan klaagtoonen, een onderwijzer in onzen tijd in veel gunstiger conditie verkeert dan zijn collega's van voor honderd en twee honderd jaren.

Na zoolang over de onderwijzers te hebben

heid geweest, die het verschil tuschen beide onder woorden heeft trachten te brengen.

Deze wijsgeer onderscheidt twee groepen van deugden, deugden des verstands en deugden van den wil. De laatste kunnen hier buiten beschouwing blijven. Tot de eerste rekent Aristoteles een vijftal: verstand, wetenschap, wijsheid, kunst en inzicht. Van deze vijf zijn de laatste twee wel deugden des verstands, maar zij hebben toch reeds eene praktische strekking, omdat niet het kennen als zoodanig, maar het handelen haar doel is. Ook hierop behoeven wij thans niet verder in te gaan.

Van meer belang is voor ons de onderscheiding, welke Aristoteles tusschen verstand, wetenschap en wijsheid maakt. *Verstand* noemt hij het vermogen, dat ons in staat stelt, de hoogste en algemeenste waarheden, die de onderstellingen van alle weten zijn, *onmiddellijk* te erkennen; het is het bewustzijn van de principia der wetenschap. *Wetenschap* is dan vervolgens die kennis, welke op den grondslag der principia, niet onmiddellijk uit het bewustzijn, maar door middel van het discursieve denken, dat is door middel van waarschuwing en redeneering opgebouwd wordt. En *wijsheid* is ten slotte de vereniging en verbinding van die beide; zij duidt die kennis aan, welke de verschijnselen verklaart, niet uit de *naaste* oorzaken, gelijk de wetenschap doet, maar uit de *laatste* oorzaken, uit de eerste en hoogste beginselen.

Natuurlijk kan zulk eene wijsheid ten opzichte van het wereldgeheel maar ook ten aanzien van eene bepaalde groep van verschijnselen in dat wereldgeheel worden nagestreefd. Zoo ontstaan er verschillende filosofische wetenschappen. De oudste indeeling der filosofie is die in logica, physica en ethica. Aan Aristoteles werd door zijne volgelingen de indeeling toegeschreven van theoretische, praktische en poetische filosofie; de theoretische filosofie bevatte dan weer onder zich de vakken van physica, mathematica en vaste filosofie of theologie; de praktische filosofie werd weder verdeeld in ethica, politica en oeconomia; en de poetische filosofie viel samen met wat wij kunstleer of aesthetica noemen.

Maar als de wijsheid, welke de filosofie zich ten doel stelt, de verschijnselen uit hunne laatste oorzaken zoekt te verklaren, dan ligt het voor de hand, dat onder de wijsgeerige vakken die wetenschap weer boven alle den naam van filosofie verdient, welke al het bestaande tracht te herleiden tot zijn allerlaatssten en allerdiepsten grond. Dat geschiedt nu volgens Aristoteles in die wetenschap, welke blijkens bovengenoemde indeeling door hem de „eerste philo-

gesproken, nog een enkel woord over het onderwijs zelve.

Men is doorgaans gewoon, het onderwijs in de 18e eeuw kortweg „ellendig” te noemen.

Hoor slechts wat van der Palm, Agent der Nationale Opvoeding, er van zeide in een toespraak, die hij den 16^{den} Juli 1801 — het zevende jaar der Bataafsche vrijheid — tot eene vergadering van Schoolopzieneren te zijnen huize gehouden heeft.

„De Onderwijzers der jeugd, door het gemis aan eenigerhande aanmoediging, door het uitblusschen van allen naijver, door gebrek aan noodige opleiding en nog meer dan dit alles door kommer en behoefte in een staat van diepe vernedering gezonken, hebben geen denkbeeld van den aard en het gewicht hunner bestemming.”

„De leerwys der scholen, slaafsche en werktuigelijk, geschikt om den lust der kinderen, in plaats van op te wekken, uit te dooven, ja van beginne af te vernemen; om hunne verstandelijke vermogens, in plaats van die te ontwikkelen, voor hun gansche leven te verstompen en om hun geheugen, niet met de kennis van nuttige zaken, maar met verwarde klanken op te vullen . . .”

„Bij de ouders ontmoet men de verregaande onverschilligheid voor de vorming van hun kroost, in hunne harten de grofste vooroordeelen en in hunne huisgezinnen al de gevolgen eener verwaarloosde opvoeding.”

„Bij Gemeentebesturen een geest van tegenkanting, bij de Kerkelijke afhankelijkheid, kleinmoedigheid en dweepzucht. . .”

Tot zoover van der Palm. Zullen we deze scherpe veroordeeling van het achttiende eeuwse schoolwezen met voorbeelden uit de practijk illustreren?

In den „Menschenvriend” van 1788 komt eene bijtende satire voor van een dorpsschool uit die dagen.

De Menschenvriend spot met den schoolvoogd, als hij in zijn ouden, belapten rok en besmeerden kastoren hoed ter schole verschijnt, zijn zwart smuigertje neerlegt, met den bullepees een hevigen slag geeft en luidkeels „stille” roept. De Menschenvriend steekt den draak met de ruwe, barsche handhaving der schooltucht, met de eentonige, doodelijk-vervelende leernmanier, met de schromelijke wanorde in de school en daarbuiten.

Dat alles, het was gebrekkig en riep dringend om verbetering.

Maar de „Menschenvriend” spotte ook met het gebed en het psalmgezang, ook met het bijbelsch onderwijs, dat alles scheen hem abacada, overbodige ballast op de levensreis.

En nu, dat laatste moeten we bij onze beoor-

sophie” of ook wel de „Theologie” genoemd wordt. Haar komt de naam van wijsheid, van filosofie in bijzonderen zin toe, wijl zij het hoogste en algemeenste onderzoekt, daardoor alle eigenschappen in waarde overtreft en beheerscht, en meer dan eenige andere wetenschap in het weten zelf haar doel vindt.

BAVINCK.

In het vorig artikel stond in de tweede kolom, den 29en regel van boven, te lezen: Ja zelfs, als men wijsbegeerte kent. Men gelieve dit te verbeteren in: Ja zelfs, als men wijsbegeerte bant.

De wording onzer taal.

I.

De Ned. Spraakkunst van KUMMER is in vele opzichten een mooi, prettig boek. Als ge, aan een grammatica denkend, daar het bijdenkbeeld aan hecht van droogheid en sufferij — en ge neemt Kummer ter hand, dan waaien u zijne luchtige woorden soms toe als een frissche morgenwind. Ook een leuk boek is het. Onwillekeurig krult uw lip zich tot een glimlach, als hij in de Spellingleer de hh. De Vries en Te Winkel noemt: „een paar geleerden, wier lust het is in oude geschriften te *vroeten*.”

Levendig herinner ik me nog, hoe ik bij 't eerste doorbladeren van het boek in den lach schoot bij de woorden op blz. 128: „Onze taal stamt met vele doode en levende talen af van een taal, gesproken door een volk, dat in overoude tijden *ergens* op de hoogvlakte van Tibet heeft rondgezworven.”

Maar soms houdt de lezer zijn hart vast over de gewaagde beweringen waartoe Kummer zich laat vervoeren. Zoo bijv. de uitspraak (spijt de genitiefs in: *Jans boek*), dat de naamvallen tegenwoordig eigenlijk „*nietzeggende* vormen” zijn. En evenzo in art. 5 van de Inleiding, waar beweerd wordt, dat het „Amsterdamsch dialect, door Hooft, Vondel e. a. tot een kunsttaal omgetooverd, in den loop der 17^e eeuw tot algemeene beschaafde spreek- en schrijftaal werd verheven.”

Mogen deze woorden mij dienen tot inleiding, waar ik een en ander wensch te schrijven over de wording onzer taal.

Wanneer we een goed idee willen hebben van de verhouding der begrippen *taal*, *dialect*, *spreek-* en *schrijftaal*, dan moeten we, dunkt me, uitgaan van de taal van één persoon. En dan zeggen we met Dr. Jan te Winkel: „Den gezamenlijken woordenschat van een persoon noemt men *zijn taal*”. Zoo kan men spreken van „de taal” van Bilderdijk, als men dan slechts het begrip der gezamenlijke woorden uit B.'s werken uitbreidt tot al de woorden, waarin hij, ook

deeling der school uit de dagen der Republiek niet uit het oog verliezen.

Zeker, het onderwijs was meer dan gebrekkig en mannen als Van der Palm hebben ongetwijfeld een krachtige stoot gegeven om tot betere toestanden te geraken.

Maar één ding vergat men — dat de vreeze des Heeren het beginsel ook van alle paedagogische wijsheid is.

Bij den aanvang der 19e eeuw werd de school verbeterd, maar zette men tevens den eersten stap op den weg, die tot de ontkenstening van ons volksonderwijs leidde.

Men wilde niet slechts formeel het onderwijs hervormen, maar trachtte ook het gereformeerd beginsel daaruit te verwijderen. Zóover gingen daarin de Staten van Utrecht, dat zij hun Schoolreglement van 10 October 1796 't welk een soort van Christendom boven geloofsverdeelheid voorschreef, zelfs voor de Utrechtsche D. S. A. scholen verbindend verklaarde; een besluit, waartegen echter de Utrechtsche Kerkeraad een waardig en energiek protest inzond.

De gebreken, welke de oude school voor 1795 aankleefden, moeten wij bezien in het licht van dien tijd. En deze eere gunne men onzen vadersen, dat zij, bij volslagen onbekendheid met onze paedagogische wijsheid, nochtans dit beginsel hebben verstaan: „Aan Godes zegen is ook in het onderwijs alles gelegen.”

Meester Valcoogh van Brasingerhorn legde zijne leerlingen bij den aanvang der school dikwijls deze bede op de lippen:

„Stortet over ons, lieve Vader en Heere, U heyligen geest, 't welck een Geest is aller leere Aller kennis, waarheyt ende wijsheyt vroet, Opat deselve Geest ons vord'ren doet.”

Onderwijs, in dien toon aangevangen en voortgezet kan niet zoo onvruchtbaar zijn geweest, als de Patriotten en revolutie-mannen die dagen ons willen doen gelooven.

En waar thans op onze erve meer dan 700 Scholen met den Bijbel zijn verzeen als eene onwaardeerbare gave Gods aan ons vaderland, zijn wij bevoorrecht met betere hulpmiddelen, rijker paedagogisch inzicht en verkeer in on-eindig gunstiger omstandigheden. Zij het ons een oorzaak, niet laag op onze voorvadersen neer te zien, waar wij ons met hen door den band des geloofs verbonden weten, maar, hunne feilen vermijdinge, voort te bouwen op hetzelfde fundament, dat eenmaal door de Hoogste Wijsheid voor alle opvoeding gelegd is!

M.

J. S.

In de M. v. T. bij het ingediende wetsvoorstel wordt dit ook erkend. Zelfs worden daarin redenen aangevoerd, waarom de gevolgdte weg van geleidelijke verbetering van den toestand het meest gewenscht is. Eenerzijds betoogt de minister, dat de finantiën van het Rijk niet gedoogen verder te gaan, maar anderzijds vraagt ook het belang van het Bijzonder Onderwijs den groei daarvan niet te provoceren.

Te snelle groei van het Bijzonder Onderwijs zou een tekort aan personeel doen ontstaan, dat vele besturen dwong tot aanstelling van onderwijzers, die niet uit overtuiging de beginselen van de Bijzondere Scholen waren toegedaan en de salarissen tijdelijk buiten alle evenredigheid zouden doen klimmen tot eene hoogte, waarop ze zich later onmogelijk konden handhaven.

Juist staatsmansinzicht deed besluiten slechts de hand uit te steken naar de rijpe vrucht, aan de rustige ontwikkeling van ons staatkundig leven overlatende, om later te verkrijgen, wat nog tijd behoeft om rijp te worden. In zooverre kunnen we zeggen, dat het ministerie ten volle beantwoordt aan de verwachtingen, die het opwekte. Meer nog. Door de wijziging van art. 12 wil het de opleiding van Bijzondere Onderwijzers krachtiger en op meer doeltreffende wijze dan tot dusver, van Rijkswege steunen.

En ook dit is goed gezien. Het Bijzondere Onderwijs is met subsidie voor de school alleen niet geholpen. Er moet ook goed onderlegd personeel wezen. En welken lof we ook wenschen te brengen aan de onderwijzers, die aan normaallessen of particulier met energie werkzaam zijn, om de Bijzondere Scholen aan personeel te helpen, niemand zal beweren dat daarin voorzien wordt of kan worden in het tekort, aan numerieke en intellectuele kracht, hetwelk bij grootere uitbreiding der scholen ontstaan zal. De oprichting van Bijzondere Kweekscholen, welke door ruime toekenning van subsidie mogelijk zal worden, is een niet te onderschatten belang voor de Vrije Scholen. Dat daarmee dan tevens eene eerste schrede gedaan wordt op den weg van vrije examens, geeft opnieuw aan in hoe goede handen de afwikkeling van de onderwijs-vraagstukken thans zijn.

L. 11 Juli '04.

J. v. d. M. Tz.

Wat is wijsbegeerte?

III.

Op de hoogste plaats, welke door Aristoteles aan de filosofie was aangewezen, kon zij in de klassieke oudheid zich niet handhaven. De pogingen, om van het wereldgeheel eene bevredigende verklaring te geven, mislukten de eene na de andere. Zoo raakte het denken zijn zelfvertrouwen kwijt en begon het aan het vinden der wijsheid te wanhopen. Er maakte zich allengs eene stemming van de gemoederen meester, gelijk die door Pilatus in zijne vraag: wat is waarheid? vertolkt werd. Hoogstens werd van de filosofie nog verwacht, dat zij eene praktische levenskunst aan de hand zou doen en den wijze den weg zou toonen, dien hij in deze droeve wereld te bewandelen had.

De toestand, waarin de wetenschap in de volheid der tijden verkeerde, wordt door den Apostel Paulus met treffende woorden geteekend. Of schoon God zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid in de Schepping openbaarde en aan niemand zich onbetuigd liet, hebben de Heidenen Hem toch niet in erkenning gehouden. Zij zijn verijdeld in hunne overleggingen en hun onverstandig hart is verduisterd geworden. God heeft de wijsheid der wijzen doen vergaan, en het verstand der verstandigen heeft Hij te niet gemaakt.

Maar nademaal de wereld met al hare wijsheid God in zijne wijsheid niet heeft gekend, heeft het toen Gode behaagd, om door de dwaasheid der prediking zalig te maken die gelooven. En dit dwaze Gods bleek wijzer dan de menschen te zijn. Uit het geloof der gemeente, werd allengs eene nieuwe, vroeger onbekende wetenschap geboren, die niet de kennis der wereld als zoodanig, maar de kennis Gods tot inhoud had. Naast en tegenover de wetenschap, die uit Griekenland afkomstig was en in het algemeen als filosofie bekend stond, kwam eene nieuwe wetenschap op, die den naam van theologie ontving. De filosofie was dus van nu voortaan niet *al* de wetenschap meer; ze werd onder den invloed van het Christendom door de theologie beperkt en begrensd. Ook deze beweerde eene wetenschap, ja de hoogste wetenschap te zijn.

Deze beide wetenschappen leefden eerst lang niet met elkander op voet van vrede. En dat kon en mocht ook niet, omdat de wetenschap in de Heidenwereld hoe langer hoe meer tot eene schijnwijsheid en ijdele verleiding onttaard was. De Christelijke theologie kon de heidense wetenschap niet zonder critiek overnemen. Ze moest

ze keuren en schiften, alles er in onderzoeken en dan het goede behouden. Door velerlei afdwalingen heen, zoowel ter rechter- als ter linkerzijde, kwam het eindelijk tot een verdrag tusschen theologie en filosofie, tusschen Christendom en wetenschap. Maar telkens wordt dat verdrag weer verbroken en komt het oude probleem opnieuw aan de orde. Thans schijnt het, alsof wij van de verzoening verder dan ooit verwijderd zijn. De strijd, waarin wij heden ten dage op ieder terrein gewikkeld zijn, is eene worsteling tusschen twee wereldbeschouwingen en in beginsel gelijk aan die, welke in de eerste eeuwen van onze Christelijke jaartelling gestreden werd.

Terwijl dus de naam filosofie in de oudheid nog dikwerf *alle* wetenschap omvatte, kon hij na het optreden der theologie daarvoor niet meer dienen. De theologie was eene eigene, bijzondere wetenschap naast de filosofie. Maar daarbij bleef het niet. Langzamerhand ontwikkelden zich uit de filosofie nog andere wetenschappen, die ook naast en tegenover haar eene zelfstandige plaats gingen innemen. Hoe dit in bijzonderheden zich heeft toegedragen, behoeven wij niet na te gaan; het zou ons ook te lang ophouden. Genoeg zij, dat, toen sedert de twaalfde eeuw de universiteiten opkwamen, er daarin allengs drie faculteits-wetenschappen werden opgenomen, die niet meer onder den naam van filosofie begrepen waren. Theologie, rechten en medicijnen vielen buiten het kader der filosofie, en deze zag haar terrein dus opnieuw aanzienlijk ingekrompen.

Onder den naam van filosofie waren nu alleen nog begrepen die wetenschappen, welke ter voorbereiding dienden voor de studie in de drie bovengenoemde faculteits-wetenschappen. Deze voorbereidende wetenschappen waren in het bekende trivium (grammatica, dialectica, rhetorica) en quadrivium (arithmetica, geometria, musica en astronomia) verdeeld en omvatten dus de zoogenaamde zeven vrije kunsten. Vrije kunsten heetten zij, omdat zij niet, zoals de mechanische of organische kunsten, tot een handwerk opleidden, maar door den vrijen man ter algemeene beschaving beoefend werden of voor de hoogere studien voorbereidden. Deze zeven vrije kunsten vormden aan de universiteit geen zelfstandige, vierde faculteit naast de andere drie. Want men kan door die studie niets worden in de maatschappij. De theologische, juridische en medische faculteit was de weg tot den stand der geestelijken, der rechtsgeleerden en der artsen. Maar de studie der vrije kunsten verschaftte alleen eene algemeene beschaving en toegang tot eene der drie genoemde faculteiten, maar leidde niet op tot eenig geleerd beroep in het leven. Gymnasia, hogere burgerscholen enz. bestonden er nog niet, en tot leeraar aan zulke inrichtingen kon men dus niet worden opgeleid.

Deze vrije kunsten droegen nu saam menigmaal den naam van filosofie; en de faculteit, waarin zij beoefend werden en die langzamerhand grootere zelfstandigheid naast de drie andere verkreeg, ontving en behield tot in onzen tijd toe den naam van philosophische faculteit.

Maar ook met deze begrenzing was het proces, waaraan de filosofie onderworpen werd, nog niet afgelopen. Toen in de Middeleeuwen langzamerhand de werken van Aristoteles bekend werden, breidden de propaedeutische wetenschappen, dat is de zeven vrije kunsten, zich zoowel naar inhoud als naar omvang ontzaglijk uit. En dat niet alleen, maar men raakte ook bekend met de verschillende betekenissen, waarin het woord filosofie in de oudheid gebruikt werd.

Dit had tengevolge, dat de naam filosofie nu eens gegeven werd aan alle propaedeutische vakken saam, dan weer aan die bepaalde groep in deze wetenschappen, welke door Aristoteles onder de filosofie gerekend werd; en eindelijk ook wel alleen aan die wetenschap, welke door dienzelfden wijsgeer met den naam van eerste filosofie of theologie was aangeduid.

De laatste begrenzing is aan den naam filosofie door de ontwikkeling der nieuwere wetenschap aangebracht. De wetenschappen, die bij ons tegenwoordig aan de universiteiten in de letterkundige en natuurkundige faculteit zijn ingedeeld, hebben haar beginsel en grondslag in het Middeleeuwsche trivium en quadrivium en hadden dus de filosofie tot gemeenschappelijke naam. De herinnering daaraan is nog bij ons bewaard. Al deze wetenschappen zijn in Duitschland nog in ééne faculteit begrepen, en deze faculteit draagt den naam van de philosophische. En wel zijn diezelfde wetenschappen hier te lande onder twee faculteiten verdeeld, maar de studenten in de natuurkundige faculteit heeten in hun kring nog altijd filosofen; een gebruik, dat thans vreemd is, maar door de historie wordt verklaard.

Maar al deze wetenschappen zijn, vooral sedert de Hervorming, evenals vroeger de theologie, de rechten en de medicijnen, zoo uitgebreid geworden,

dat zij hoe langer hoe meer in den kring der wetenschappen eene zelfstandige plaats zijn gaan innemen. Dit geldt in de eerste plaats van de natuurwetenschap, die bij ons zelfs eene eigen faculteit vormt. Maar het geldt voorts ook van de philologische en van de historische wetenschappen, die wel in de litterarische faculteit thuis behooren, maar daar toch elk eene bijzondere groep vormen.

De naam filosofie is daarom tegenwoordig alleen behouden voor eene betrekkelijk kleine groep van vakken, die naast de philologische en de historische wetenschappen bij de letterkundige faculteit onder dak worden gebracht. Eerst was filosofie de naam van alle wetenschappen, vervolgens die voor alle wetenschappen behalve de Christelijke theologie, daarna die voor alle propaedeutische wetenschappen, dan voor eene groep van vakken uit de tegenwoordige letterkundige en natuurkundige faculteit, en eindelijk alleen nog voor eene groep van wetenschappen, naast de philologische en de historische, in de letterkundige faculteit.

Zoo vertoont de filosofie het beeld van eene moeder, die vele kinderen heeft groot gebracht, maar nu deze tot zelfstandigheid gekomen zijn, eenzaam en verlaten is achtergebleven. Vroeger had zij alles in bezit, maar zij schijnt al hare goederen onder haar kinderen te hebben verdeeld. En de vraag is thans, of zij nog iets voor zichzelf heeft overgehouden.

BAVINCK.

Leergang bij het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis. (XII.)

* LXI.

DE ARK IN 'T FILISTIJSCH LAND. (1 Sam. 5—7.)
Eben Haëzer. 1 Sam. 7 : 12.

Bij deze les behoort een afbeelding van den Dagon, half mensch half visch. De heidense volken meenden, dat de God van Israël een God was als een hunner afgoden. Zij stonden op laag godsdienstig standpunt. Hun wijze van doen was zeer kinderlijk. Onze kinderen luisteren gaarne naar deze geschiedenis. Het godsgevoel bij hen wordt verhelderd, de eerbied stijgt als God zijn macht toont aan de menschen, op het veld en in de wolken, in het verslaan der Filistijnen. God de Heere hielp in nood en Samuel plaatst een gedenksteen.

LXII.

SAUL GEZALFD. (1 Sam. 8—10.)

Maar de Heere stiert zijn gang. Spr. 16 : 9

De keuze van een tekst voor deze geschiedenis is niet gemakkelijk, wijl meer dan een gedachte hier ten grondslag ligt en ze alle duidelijk uitkomen. Evenzeer van toepassing is Hoz. 8 : 4 : Zij hebben koningen gemaakt, maar niet uit mij ; Ps. 146 : 3 : Vertrouw niet op Prinsen, op des menschen kind bij hetwelk geen heil is. Dan treft ons het voorzienig bestuur van God, zoowel als de nederigheid van Saul. Wij kozen Spr. 16 : 9, het verhaal van de wijze, waarop Saul tot Samuel komt, dat een groot deel van het verhaal in beslag neemt.

Op de ondankbaarheid van het Israëlitische volk jegens Samuel wijzen we in dezen leerkring niet. Kinderen van 6—9 jaar vatten dit niet, zelfs bij meer ontwikkelde leerlingen vindt deze voorstelling nauwelijks ingang. Het schijnt, dat de betekenis van „ondank is 's werelds loon" slechts door ervaring kan geleerd worden.

LXIII.

SAUL VERWORPEN. (1 Sam. 15.)

Gehoorzamen is beter dan slachtoffer. 1 Sam. 15 : 22

Om deze gedachte concentreert zich de gansche geschiedenis van Saul. Slachtoffer en het vette der rammen stond bij hem hooger dan gehoorzaamheid. Hij meende zijn overtreding goed te maken met een geschenk. Dat kunnen kinderen wel vatten. Zij kunnen wel begrijpen, dat een kind niet de straf op zijn overtreding ontloopt, als het moeder een geschenkje brengt.

Sauls deugdzaamheid was geen zaak des harten, maar van 't verstand. Zijn eenvoud bij zijn keuze, zijn ijver bij Jabes, zijn optreden tegen Agag, zijn handelwijze met Jonathan, het is alles gevolg van zijn beginsel, dat niet uit God was. Hij meent het stellige gebod des Heeren te kunnen veranderen, als hij het maar op andere wijze goedmaakt of wel hij voert het uit, daarna, in dwaze gestrengheid. Als hij dan eindelijk inziet, dat God zijn gave niet aanneemt, dan blijft hem niets meer over en hij vervalt in waanzin.

Het is in deze les niet de bedoeling Sauls karakter naar al deze feiten te behandelen. Het eene, vermeld in 1 Sam. 15, is ter bespreking voldoende. Maar we leggen er nadruk op Geven voorbeelden ter opheldering uit het leven der kinderen. Het woord Gods is hier tuchtmiddel.

LXIV.

DAVID GEZALFD. (1 Sam. 16.)

Ik heb gevonden David, een man naar mijn hart. Hand. 13 : 22

Bovenstaand woord is de sleutel voor Davids biographie. De Heere bemindde hem, hij was Hem een zoon. Vandaar ook de diepe wegen om hem te leiden tot het koningschap, vandaar ook de bestraffingen en bezoeken, die hem overkwamen, want de Heere kastijde een iegelijke zoon, dien Hij liefheeft. Thans behandelen we alleen zijn zalving. We beschouwen hem, den schaapherder, die een leeuw en een beer doode,

die psalmen zong in de woestijn bij de tonen zijner harp.

Onze inleiding van deze les dient om te motiveeren de uitvoerige behandeling van David ook voor den eersten leerkring. Het kind wete, dat een vader niet een vreemde, maar juist zijn kind kastijdt, omdat hij het liefheeft. Het kome reeds vroeg tot besef, dat een vader niet iets weigert om te plagen, dat het onaangename in het kinderleven door zijn ouders, hem aangedaan wordt tot zijn bestwil. Bovendien, ook zonder dit, is Davids geschiedenis pakkend genoeg voor kinderen.

Boekbeoordeling.

Veertiende Verslag van den Schoolraad. f 0.10.

R. DERKSEN — Rotterdam.

Hoofden van Scholen en Onderwijzers benevens Bestuursleden van Scholen met den Bijbel zij dit rijke verslag ter lezing aanbevolen. We wijzen ditmaal op de lijst van School- en Studieboeken aanbevolen door den Schoolraad, op het overzicht van de bepalingen der wet, op het Programma voor het Naexamen en de werken voor studie met het oog op dit examen.

Het Ouderlijk Toezicht door JAN JANZE en G. C. VAN KERCKHOFF.

Deze brochure is met talent geschreven. Vooral de eerste paragrafen lezen wij met instemming, waarin gehandeld wordt over de opvoeding van den jongeling. De verhouding der ouders tot den jongeling is een andere dan die tot het kind.

De uiteenzetting der laatste stellingen echter bevredigt ons niet. Eerst wordt vastgesteld het zelfstandig recht der ouders om toezicht te oefenen over heel het terrein van het verenigingsleven der jongelingen. Dit recht moeten de jongelingen erkennen (St. 7). De ouders zijn verplicht, de jongelingsvereniging in haar pedagogischen arbeid bij te staan met raad en, zoo noodig, ook met daadwerkelijken steun (St. 8).

In St. 9 heet het: „Eisch van goed pedagogisch beleid hierbij is, dat deze raad en deze daadwerkelijke steun tot het strikt noodzakelijke beperkt blijven en niet dan in het uiterste geval worden verleend". Let men er op, dat de jongelingsvereniging dit zelf bepaalt en dat deze tevens het toezicht *contractueel* wil geregeld, waarbij dus ouders en kinderen de partijen vormen, die als contractanten tegenover elkander staan, en dat de ouders der jongelingen in geen verband staan met elkander, dan dat een commissie van advies gevormd kan worden, aan te wijzen door de jongelingen zelf (blz. 48), dan komt men toch tot de conclusie, dat hier afgevoerd wordt van de Gereformeerde lijn, en dat het toezicht der ouders op de jongelingsvereniging een botsing tusschen ouders en jongelingsvereniging niet uitsluit, maar uitlokt, eer nog het contract geregeld is.

Handelskaart van Europa door J. J. TEN HAVE; opgepl. f 16.— losse bl. f 9.—

Den Haag — JOH. YKEMA.

De uitgave dezer wandkaart verheugt ons. De Heer ten Have, reeds zoo gunstig bekend op het gebied van Aardrijkskunde, zal met dit leermiddel het studeerend jong-nederland ten zeerste aan zich verplichten. De kennis van landen en volken, van bergen en rivieren en zeeën zal dan eerst betekenis krijgen, als we er van de volle waarde begrijpen voor het leven der menschen.

Op de nieuwe kaart van ten Have komen voor: a. de belangrijkste rivieren en kanalen, breder geteekend, naarmate ze van meer belang voor de scheepvaart zijn; b. de voornaamste zeehavens, ook naar het belang verschillend geteekend; c. de belangrijkste handels- en fabrieksplaatsen in het binnenland; d. enkele spoor- en stoomvaartlijnen, die van bijzondere betekenis zijn; e. De producten (landbouw, veeteelt, delfstoffen), die van belang zijn voor den wereldhandel. Wie andere kaarten van ten Have kent, begrijpt, dat de vervaardiger zich ook hier beperkt tot het allernoodigste. Onze meening is, dat in elke school, waar dit leervak tot zijn recht komt, deze kaart aanwezig moet zijn.

Het Christelijk Zondagsblad onder Hoofdredactie van P. Brouwer.

Dit weekblad bevelen we ten zeerste aan. Het wordt met talent geredigeerd en biedt wekelijks eenige lectuur, waarvan de vrucht zal gezien worden in onze Christelijke gezinnen.

Ingekomen Boekwerken.

253. In 't Vrije Veld. Leesboek voor de Scholen met den Bijbel door J. P. Hebly. f 0.30.

Utrecht, Kemink & zoon.

254. Insulinde en de zending door O. G. Sterkenburg. Rotterdam — Brede.

255. Jaarverslag van den Schoolraad 1903 1904 f 0.10 bij den Heer R. Derksen Rotterdam Kievitstraat.

256. Korte Lessen over Nederl. Spraakkunst door M. J. Koenen. 5^e dr. Groningen — J. B. Wolters.

257. Ons Tijdschrift, afl. 4. — f 5 per jaarg. Rotterdam — D. A. Daamen.

258. De Voorgestelde Wijzigingen in de Lager-Onderwijswet. Uitgegeven door 't Hoofdbestuur van den „Bond van Nederlandsche Onderwijzers". f 0.15.

J. C. ten Geuzendam — De Ruyterstr. Utrecht.

259. Bijbelsche Platen, van Lummel. Serie C. f 2.75, opgepl. f 4.25. Afzonderl. platen f 0.75 en f 1.—

Utrecht, — Kemink & Zoon.

260. Tijdschrift de Hoofddakte. Vervolg^{no}.

School zooveel te behouden voor de Ned. Herv. Kerk, als mogelijk was, vereenigde een bepaalde rubriek Scholen en vond ook daarin haar terrein bepaald.

En nu gevoelen wij wel het groote bezwaar, dat gelegen is in het verschil van kerkelijke richting. Dit zou de uitvoering eener goede reorganisatie in den weg kunnen staan. In dat geval is de toekomst aan Chr. Volksonderwijs voor de Hervormde Scholen; aan Geref. Schoolonderwijs voor de Scholen op Gereformeerden grondslag. Want dat het wetsontwerp bij aanneming en door den Raad van beroep en door de oprichting van Kweekscholen, die het eischt en mogelijk maakt, het aanzien onzer organisatie zal wijzigen, is zeker.

Het is nu de vraag, of de nieuwe strooming alles verzamelen zal, wat noodig is om haar kracht te verzekeren. En daartoe is noodig, dat intijds plannen worden ontworpen en besproken, of ze ook uitvoerbaar zijn.

De Schoolraad houde het ons ten goede, dat we voorspellen, dat haar Commissie voor Schoolstichting en Schoolbouw, die voor gewone geschillen, die voor geschillen van kerkelijken aard en van rechtskundig advies door de Raden van Beroep overbodig zullen worden; dat haar Commissie voor pensioneerij vervallen zal, als de Regeering zorgt voor het pensioen; dat voor Leerplan, Schoolliteratuur en Onderzoek (Na-examen) de kweekscholen een equivalent geven zullen.

Evenwel achten wij haar taak in den tijd van overgang niet gering. Den dank van alle voorstanders van de Scholen met den Bijbel zal hij inoogen, als hij de gewijzigde toestanden weet te voorzien — en daaraan twijfelen we niet — en krachtig helpt bevorderen een gewijzigde organisatie, al moest hij ook naar den vorm zelfs er het leven bij inboeten.

Onderwijshervormingen.

VI.

Bij de beoordeeling van het thans ingediende ontwerp tot wijziging der onderwijswet moet niet uit het oog verloren worden, dat de hoofdbedoeling daarvan is eene nadere regeling van de uitkeering van Rijkswege, zoo aan het Openbaar als aan het Bijzonder Onderwijs.

In deze termen kondigde de troonrede van 1903 de plannen der regeering aan en in overeenstemming daarmee zijn de aanhangig gemaakte voorstellen.

Vandaar dat in art. 45, de meest ingrijpende verandering wordt voorgesteld.

Dit artikel geeft aan, welke bijdragen door het Rijk aan de gemeenten ten behoeve van het Openbaar Lager Onderwijs worden verleend.

En nu zal hierin verandering gebracht worden. Hierop moet bijzonder de aandacht gevestigd worden, opdat niet de legende ontsta, als zou de regeering door deze wetsvoorstellen bevoorschiet scheppen ten behoeve van de Bijzondere School. Dat mag de regeering niet doen, en dat wil ze ook niet.

Gemeen recht wordt voorgesteld binnen de grenzen der grondwettelijke bepalingen, maar dat ten opzichte van Openbaar en Bijzonder Onderwijs gelijk zal werken. De lijn der rechtsgelijkheid wordt doorgetrokken en al is nu het gevolg daarvan, dat het voordeel grootendeels aan den kant van het Bijzonder Onderwijs komt, dan ligt dit niet aan de ongelijke werking van de voorgestelde regeling maar aan den achterstand, die er nog steeds in onze onderwijs wetgeving ten opzichte van het Bijzonder Onderwijs is. Het Openbaar Onderwijs is een enorm eind voor. Volgens de berekening in de Memorie van Toelichting werd in 1902 ten behoeve van het personeel aan de Openbare Scholen uit de Openbare kassen eene uitgaaf gedaan van f 13.429.303.29 of f 24.40 per leerling en per jaar. In datzelfde jaar genoot het Bijzonder Onderwijs uit 's Rijks kas eene bijdrage van f 1.857.968.33 of f 7.55 per leerling en per jaar.

Om dit verschil in 't gelijk te breien moet natuurlijk het laatste bedrag verhooging ondergaan. De regeering stond hierbij voor een moeilijk probleem. Wat de Rijksbijdrage betreft is er reeds gelijkheid. Het verschil schuilt in hetgeen uit de gemeentelijke kassen ten behoeve van het Openbaar Onderwijs besteed wordt.

Zou nu de gelijkheid gezocht worden langs dien weg, dat de gemeentelijke financiën ook voor het Bijzonder Onderwijs opengesteld werden? Afscheiden nog van andere bezwaren, zou dit reeds onmogelijk zijn, wegens den desolaten toestand, waarin de geldmiddelen van vele gemeenten verkeerden. Meerdere uitgaaf kunnen deze niet lijden. Eer hebben de gemeenten, kleine zoowel als groote, behoefte aan vermindering van uitgaven.

Daarom heeft de regeering gekozen voor het-

zelfde stelsel, wat ook is gevolgd in 1857 bij de pensioneerij der onderwijzers.

Om allerlei moeilijkheden te voorkomen, om den Onderwijzers hun pensioen zoo goed mogelijk te waarborgen, en om de gemeente-financiën niet te zwaar te belasten zijn toen de onderwijzers-pensioenen gebracht ten laste van het Rijk. Waar eenmaal was aangenomen, dat het Rijk daarin bijdragen zou, kwam het ten slotte slechts meer op een meer of minder, en is het Rijk geëindigd, met alle risico voor zijne rekening te nemen.

Werd van 1857 tot 1878 behalve de 2% storting der onderwijzers nog een derde deel der pensioenen uit de gemeentekas aan het Rijk terug betaald, na 1878 hield deze restitutie op, toen bleek, dat langs anderen weg de Rijks-schatkist dit geld toch weer aan de gemeenten moest terugbetalen. En voor hetzelfde geval staan we nu weer. De gedeeltelijke bijdrage van het Rijk in de kosten van het Openbaar en Bijzonder Onderwijs zal verhoogd worden.

Vorgesteld wordt de minimasalarissen van alle door de wet geëischte onderwijzers te brengen ten laste van het Rijk. Dezelfde oplossing dus als in de pensioen-questie.

En ook nu maakt de financiële verhouding, waarin de gemeenten staan tot het Rijk een onderdeel der regeling uit.

De verzorging van het Openbaar Lager Onderwijs blijft aan de gemeentebesturen opgedragen. Deze gaan daarmee op dezelfde wijze voort als thans. Tot dekking der kosten vinden ze het geld, naast de Rijksuitkeeringen door de plaatselijke belastingen, de opcenten op grondbelasting en personeel en bovendien in de Rijks-toelagen tot de kosten van Rijksbestuur enz. volgens de wet van 24 Mei 1897 St. 156. Langs verschillende wegen komt het geld uit de openbare kassen, of met andere woorden in onderscheiden vorm van belasting wordt het geld door de burgers opgebracht.

Werd nu de rijksbijdrage aan de gemeenten ten behoeve van het Openbaar Onderwijs zonder meer verhoogd tot de minima-salarissen van het personeel, dan zouden de gemeenten ten nadeele van 's Rijks-schatkist te veel ontvangen. Immers in allerlei vorm en onder verschillende benaming ontvangen de gemeenten al zooveel, doch wordt dit onder een hoofd gebracht als uitkeering volgens art. 45 der Onderwijswet, met gelijkklating van de andere uitkeeringen, dan zouden de gemeentefinantiën ten nadeele van 's Rijks-schatkist gesterkt worden op eene wijze, die ongezonde financiële verhoudingen in het leven riep. Teneinde dit te voorkomen stelt de regeering voor, om hetgeen de gemeenten krachtens de wijziging van art. 45 meer zullen ontvangen, in te houden van de Rijksuitkeering krachtens de wet van 24 Mei 1897 (St. no 156) Voorloopig blijft dan de verhouding tusschen de gemeentefinantiën en 's Rijks-schatkist ongewijzigd. De bijdragen veranderen niet, ze worden slechts onder andere hoofden geboekt.

Wat volgens art. 45 Onderwijswet meer uitgegeven wordt zal afgetrokken worden van de Rijks-uitkeering krachtens de wet van 24 Mei 1897.

Voor de toekomst is deze regeling evenwel van belang. Waar de Rijks-uitkeering volgens de wet van 24 Mei 1897 aan eigen regelen gebonden is en geen verband houdt met de uitbreiding der kosten voor het Openbaar Onderwijs zal dus na 1906 alle vermeerdering van uitgaven voor het Openbaar Onderwijs, tengevolge der uitbreiding van personeel ten laste van het Rijk komen.

De stijgende Onderwijs-kosten zullen dan ophouden de gemeentefinantiën in de war te brengen, en de ontwikkeling ook van het Openbaar Onderwijs zal niet langer tegengehouden behoeven te worden door de financiële bedenkingen, welk er in de gemeenteraden telkens tegen gemaakt worden.

Of deze regeling geschikt zal wezen om op den duur te blijven? Zonder daar diep op in te gaan, meenen we toch eenige twijfel daaraan te moeten uitspreken.

De hoofdregeling wordt voor de toekomst, dat de salarissen van alle Onderwijzers ten laste van het Rijk komen en met de onderlinge verrekking zal het wel gaan als met de gemeentelijke restitutie voor de pensioenen.

Te eeniger tijd zal die wel weer verdwijnen.

Als de gemeenten geld noodig hebben en de plaatselijke belastingen niet hooger opgevoerd kunnen worden, moet het Rijk toch bijspringen.

Maar dat is eene questie voor de Staats-Commissie, die tot taak heeft te onderzoeken langs welken weg de financiële verhouding tusschen gemeenten en het Rijk nader geregeld moet worden.

Voorloopig komen de gemeenten alvast in betere conditie en dat zal voor velen evenmin overbodige weelde zijn als voor de besturen der Bijzondere Scholen.

Dat deze laatste evenwel het meest profiteeren in directen zin ligt, om de boven aangegeven reden voor de hand.

Het is een onvermijdelijk gevolg van de herziening der uitkeering van het Rijk aan de gemeenten. En zoo sterk komt dit zelfs uit, dat art. 54bis eerste lid, waarin en regeling der Rijksbijdrage voor de Bijzondere Scholen is omschreven, wat betreft de wijze van uitkeering geene wijziging ondergaat.

Art. 54bis luidt nu in zijn aanhef:

Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de besturen der Bijzondere Lagere Scholen een bijdrage verleend volgens denzelfden maatstaf als bij art. 45 sub 10 aan de gemeente ten behoeve der Openbare Lagere School wordt toegekend.

En dat blijft zoo. De kracht der wijziging ligt dus in de nadere regeling der rijksbijdrage ten behoeve van het Openbaar Onderwijs.

De wijzigingen van art. 54bis betreffen dan ook niet de wijze van uitkeering. Die volgt krachtens het beginsel der rechtsgelijkheid uit art. 45.

Van een scheppen van voorrechten der Bijzondere Scholen kan dan ook geen sprake zijn. Met toepassing van de beginselen der rechtvaardigheid en billijkheid is art. 45 gewijzigd, opdat het daarmee samenhangend art. 54bis geene ongelijkheid langer tengevolge zou hebben.

Toch zijn de voorstellen tot wijzigingen van art. 54bis van beteekenis. Ze betreffen de voorwaarden, waarop de subsidie aan Bijzondere Scholen verleend wordt.

Deze zijn vermeerderd en verscherpt.

De bestaande vier voorwaarden zijn behouden, doch aangevuld met een drietal, dat nadere bespreking behoeft.

L. 25 Juli '04.

J. v. d. M. Tz.

Wat is wijsbegeerte?

IV.

Wanneer wij in de historie nagaan, hoe de filosofie tot eene kleine groep van vakken in de litterarische faculteit is ingekrompen, komen wij ten slotte voor de vraag te staan, of zij nog een eigen terrein voor hare werkzaamheid, een eigen object voor beoefening heeft overgehouden. De kennis van God uit natuur en Schrift wordt in de theologie behandeld; en overigens is heel de wereld, natuur, mensch, geschiedenis, taal enz., onder al de wetenschappen verdeeld. Wat blijft er dan nog voor de wijsbegeerte ter behandeling over?

Een antwoord op die vraag is bovendien in onzen tijd nog daardoor te moeilijker gemaakt, wij velen aan geen kennis van het bovenzinlijke meer gelooven. Bij Aristoteles was de theologie of de „eerste filosofie”, de hoogste wijsheid, de wijsheid bij uitnemendheid. Maar tegenwoordig meenen velen, dat het bovenzinlijke, indien het al bestaat, toch ten eenenmale voor den mensch onkenbaar is. En zij beroepen zich daarvoor op den wijsgeer Immanuel Kant, die naar hunne meening in zijne kritiek der zuivere rede onweerlegbaar heeft aangetoond, dat 's menschen kennis tot de wereld der zichtbare verschijnselen beperkt is. Natuurlijk moet op dit positivistisch standpunt de filosofie tot eene leer van de kennis (Erkenntnis-theorie, Wissenschaftslehre) of tot een samenvatting van de resultaten aller bijzondere wetenschappen beperkt worden.

En terwijl van de eene zijde de filosofie op die wijze ingekrompen wordt, wordt zij aan den anderen kant tegelijk ontzaglijk uitgebreid. Tal van vakken zijn er thans, die tot de filosofie gerekend worden, en wier bestaan zelfs in vroeger tijd niet werd vermoed. Wij spreken tegenwoordig van wijsbegeerte van den godsdienst, van de zeden, van de kunst, van de beschaving, van de geschiedenis, van de taal, van den staat, van de maatschappij, van de natuur, enz.; er is letterlijk niets, waarvan heden ten dage niet eene philosophische behandeling mogelijk wordt geacht en ook telkens feitelijk ondernomen wordt.

Brengen wij dit alles in rekening, dan moet het ons niet verwonderen, dat de definities van de filosofie zoo vele in aantal zijn en ook betrekkelijk zoo verre uiteenloopen. Wanneer wij ze echter nauwkeuriger bezien, blijkt het, dat zij onderling meer verwant zijn en meer met elkander gemeen hebben, dan wij bij den eersten aanblik verwachtten. De geschiedenis der filosofie is namelijk geen toeval geweest; ook zij blijft van achteren door eene idee bezielt en geleid te zijn. Iedere wetenschap doorloopt in hare geschiedenis een proces, waardoor haar begrip hoe langer hoe duidelijker aan het licht wordt gebracht. Gelijk overal het zijn aan het bewustzijn, het leven aan het denken voorafgaat, zoo komt er ook door het wetenschappelijk onder-

zoek een steeds klaarder besef van den aard en de methode der wetenschap. De geschiedenis der filosofie is de ontwikkeling van het begrip der filosofie. Natuurlijk is die geschiedenis, evenmin hier als elders, zuiver normaal geweest; er zijn vele afdwalingen rechts en links; maar dat neemt toch niet weg, dat zij, in haar geheel genomen, op gedachte en rede berust, door eene idee wordt beheerscht, en in de richting van een doel zich beweegt.

En dan mag eenzijdig geacht worden vast te staan, dat de filosofie, evenmin als eenige andere wetenschap, uit één enkel hoogste principe door de dialectische werkzaamheid van den menschelijken geest de wereld verklaren kan. Zoo hebben, althans tot zekere hoogte, Fichte en Hegel haar taak wel opgevat. Maar buiten de gewone middelen van waarneming en ervaring weten wij van de wereld niets af. Ook de diepzinnigste wijsgeer beschikt in beginsel en wezen over geen andere organen van kennis, dan die aan ieder mensch in zijn redelijke natuur gegeven zijn. Wij zijn aan de wereld gebonden, omdat wij zelve tot haar behooren. Er bestaat geen mogelijkheid, om het heelal denkend te construeeren en dialectisch in elkaar te zetten. Om de wereld te leeren kennen, moeten wij onze oogen openendoen, met kinderlijken ootmoed en met eindeloos geduld ons aan haar voeten nederzetten en vragen, wat zij ons te zeggen heeft. De filosofie kan en mag geen wetenschap zijn, die doet, alsof de andere wetenschappen niet bestaan.

Aan de andere zijde staat even vast, dat de filosofie, indien zij werkelijk eene eigene wetenschap is, niet eene bijzondere wetenschap naast en te midden van alle andere is. Terwijl de kennis van God in de theologie wordt beoefend, is immers de gansche wereld onder al die bijzondere wetenschappen volkomen verdeeld. Er blijft geen stuk in de natuur, in de menschheid, in de geschiedenis over, dat nog tot bearbeiding aan de filosofie kan worden toebedeeld. En ieder erkent dat de filosofie zulk eene taak ook niet heeft. Zij heeft geen afgebakend terrein te ontginnen, zooals bijv. de plantenwereld in de botanie, de dierenwereld in de zoölogie onderzocht wordt. Volkomen juist is de oude onderscheiding tusschen wijsheid en wetenschap. En daarnaar gerekend, is de filosofie, ook heden ten dage nog geen wetenschap, geen onderzoek naar de naaste oorzaak van de verschijnselen, maar wijsheid, dat is onderzoek naar de laatste oorzaak der dingen.

Als wij op deze wijze de wijsbegeerte weigeren op te vatten als eene apriorische, dialectische constructie van het wereldgeheel, en anderzijds haar ook niet kunnen beschouwen als eene bijzondere wetenschap te midden van vele andere; dan blijft er toch nog een groot en belangrijk terrein over, dat in de filosofie onderzocht behoort te worden. En dat is, om het voorloopig en kort te omschrijven, het terrein der principia. De filosofie is de wetenschap van de principia.

Hoewel deze definitie zekelijk niet veel verschilt van die, welke de wijsbegeerte omschrijft als wetenschap van de laatste gronden of oorzaken, verdient de uitdrukking principia toch boven die van gronden of oorzaken de voorkeur. Want het woord *grond* duidt hoegenaamd het verband niet aan, waarin de grond staat tot datgene wat er op rust; die verhouding is volgens de in dit woord gebezigde beeld zuiver mechanisch gedacht. Het woord *oorzaak* is beter en legt tusschen haar en het gevolg een genetisch verband; maar het heeft een veel engere beteekenis dan *principium*, omdat het tusschen datgene, wat de oorzaak ergens van is, en datgene wat er door veroorzaakt wordt, niet slechts een verband, maar een bepaald soort van verband legt. Oorzaak duidt iets aan, waaruit iets anders voortvloeit, en verplaatst ons dus alleen op het gebied van het zijn en het geschieden, van de natuur- en de geschiedwetenschap. Maar in de filosofie hebben wij ook te doen met de grondwetten van het kennen, het denken, het handelen enz. En daarvoor gebruiken wij niet het woord oorzaken, maar principia. Het woord principia legt dus wel een verband tusschen twee dingen, maar het omschrijft niet den aard van dat verband; het laat ruimte voor verschillende soorten over; het houdt alleen in, dat het een uit het ander *wordt*, zonder dat van te voren uitgemaakt wordt, welk karakter dat worden draagt.

Als wij zoo aan het woord principia de voorkeur geven, dienen wij er ons echter wel bewust van te blijven, dat wij het hebben te gebruiken in strikten zin. Het Nederlandsche woord beginselen heeft geleden onder het gebruik; het is verzwakt en verwaterd. Velen spreken van beginselen, alsof het niets is; nietigheden worden door hen tot den rang van beginselen verheven, zoodra zij tot eenige zelfverloochening geroepen worden; stijfhoofdigheid wordt met beginselvastheid verward. In de filosofie bezigen wij echter het woord in strikten zin en verstaan er

onder dat absoluut of relatief oorspronkelijke, waarvan eene reeks van verschijnselen op een of ander gebied afhankelijk is.

BAVINCK.

Leergang bij het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis. (XIV.)

LXIX.

SAUL, DE GEZALFDE DES HEEREN. (1 Sam. 24.)

Doch het geschiedde daarna dat Sauls hart hem sloeg. (vers 6).

Wanneer het den onderwijzer mogelijk is aan de hand der geschiedenis te doen beseffen, wat David moet gevoeld hebben en welk een strijd in zijn ziel gestreden is, voor hij zijn vijand kon laten gaan in vrede, dan mogen wij onder den zegen Gods verwachten, dat het kind in kracht heeft gewonnen voor den strijd des levens. Zonder te moraliseeren, worden hier leeringen gegeven, die hooge waarde bezitten voor het christelijk leven. Vergeldt geen kwaad met kwaad. Vreest God, eert den koning.

LXX.

EEN WIJZE VROUW. (1 Sam. 25.)

Die u verhinderd heeft van te komen met bloedstorting. (vers 26).

Abigail is de hoofdpersoon dezer historie. Men kan ook David er voor houden en evengoed Nabal. Het is de vraag, op wie wij het volle licht laten vallen.

Abigail ontvangt den bode en hoort wat David van plan is. Wij zien haar daarna een geschenk in gereedheid brengen, volgen haar op den weg David te ontmoet. Daar treffen we haar aan bij Nabals sterfbed en eindelijk als zij Davids huisvrouw wordt.

Zij betoont zich een goede huisvrouw, als zij voor haar dwazen man in de bres springt; zij bewijst haar godsvrucht in haar spreken tot David. In alles blijkt zij te zijn een kloeke huisvrouw, die waard is aan de zijde eens konings door het leven te gaan.

LXXI.

SAUL, DE GEZALFDE DES HEEREN. (1 Sam. 26.)

Doet wel dengenen die u haten. Matth. 5:44.

Zie verder les LXIX.

We geven hier een vergelijking en laten de leerlingen zooveel mogelijk de gevolgtrekkingen maken.

LXXII.

SAULS DOOD. (1 Sam. 31.)

Verblijd u niet als uw vijand valt. Spr. 24:17.

David was in het land der Filistijnen. Deze trekken ten strijde tegen Israel. En op Gilboa valt Saul in zijn eigen zwaard. Jonathan sneuvelt. Er is bij David geen blijdschap. Hij beweent hen en laat zelfs dooden den man, die durft beweren, dat hij den koning van Israel heeft omgebracht. Nu wordt David koning, eerst te Hebron 7 jaren en later te Jerusalem 33 jaren.

LXXIII.

VAN STRIJD EN ZEGEN. (2 Sam. 2-7.)

Zoek eerst het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid en alle dingen zullen u toegeworpen worden. Matth. 6:33.

Niet op eens komt David in het volle bezit. Abner weet Sauls jongsten zoon op den troon te verheffen. Maar na zeven jaren brengt hij zelf het koninkrijk geheel aan David. Deze neemt daarna Jerusalem in (vredestad) en vestigt er zich. Hij bouwt er voor zich een schoon paleis en verslaat de Filistijnen. Daarna wordt de ark opgevoerd naar Jerusalem om op Sion geplaatst te worden. Als David dan rust heeft verkregen, wil hij den Heere een huis bouwen. Doch dit is weggelegd voor zijn zoon, wiens rijk van het Rijk des vredes de type zal zijn.

LXXIV.

DAVIDS WELDADIGHEID. (2 Sam. 9.)

En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die mij liefhebben. Ex. 20:6.

Deze les biedt weinig stof. We herinneren er evenwel aan, dat het dikwijls noodig is met voorbeelden uit het leven onze bedoeling op te helderen. De betekenis van Davids weldaad aan Mefiboseth is niet gemakkelijk te overschatten, vooral als men hierbij let op de gewoonte der Oostersche koningen om het geslacht des vorigen konings uit te roeien. De Heere zelf zegent nog het nageslacht dergenen die hem vreezen met stoffelijke en geestelijke zegeningen. In het hart des christens legt Hij de begeerte om alzoo te doen.

LXXV.

VAN TWEE DOODEN. (2 Sam. 11 en 12.)

Zijt mij genadig, o God. Ps. 51:3.

We hebben hier op het oog Uriah en het kindje van David.

Nog altijd zijn er onder ons, die meenen dat men Davids val niet moet behandelen in de school. Daar tegenover staan anderen die het kind niets onthouden. Onze meening is, reeds vroeger wezen we er op, dat met groote voorzichtigheid in dezen moet gehandeld worden.

Voor den eersten leerkring behandelen wij Uriah, den trouwen krijgsknecht. Hij is naar den strijd gegaan, terwijl zijn vrouw in Jerusalem blijft. Kinderen begrijpen wel hoezeer hij naar haar en zij naar hem moest verlangen. Hoe gelukkig zou het zijn als de oorlog maar voorbij was. Eens komt Uriah naar de stad op het bevel zijns konings. Schoon hij naar zijn huis mag gaan, is zijn ijver voor den dienst des konings zoo groot,

dat hij in het paleis blijft. En zoo gaathij weer heen, nu met een brief. Hij wist niet wat er in stond. O, als hij 't geweten had. En nu vertellen we dat David Bathséba tot vrouw had genomen, dat hij dus een dief was. Zoo iemand heet echtbreker. Had Bathséba geen man gehad dan had David haar wel kunnen nemen. Maar nu moest eerst Uriah weg. David wilde nu Uriah dooden. En dat stond in dien brief. We vertellen dan ook hoe 't verder ging en we vragen aan de kinderen hoe ze het zouden vinden als een rijk man eens ter wille van een gast het eenige schaapje van zijn armen buurman slachtte en at. Dat vroeg Nathan ook aan David en toen zeide deze: die rijke man moet gedood worden, enz.

Maar David nam toch die vrouw en zij woonde bij hem. En er werd een kindje geboren, maar God nam het in den hemel. Wat was David bedroefd, want dat het kindje stierf was om zijn kwaad. Dat kleine pasgeboren kindtjes naar den hemel gaan kunnen, daar hebben vele kinderen nog niet aan gedacht. Dit verwondert ons niet, als we de godsdienstige richting in vele plaatsen nagaan. Juist daarom is het noodig er nadruk op te leggen.

Ingezonden Stukken.

Vlaardingen, 22 Juli 1904.

Mijnheer de Redacteur!

Mag ik, als trouw lezer van uw blad, een plaatsje voor 't onderstaande?

't Is, om m'n instemming te betuigen met 't oordeel van den heer Gras, in 't laatste nummer van uw blad gegeven over 't fragment uit „Ontwapend” door G. Schrijver, en om een en ander in dat oordeel wat aan te dikken.

Daar is een luchtje aan de reclame, die de uitgever voor genoemd werk maakt. Niet waar, zoo'n fragment, getiteld „Hartstocht”, dat met veel talent uitbeeldt, hoe op en door de kermis „la bête humaine” in volle kracht en in al z'n afschuwelijkheid ontwaakt, moet wel inslaan en den roman een enorm debiet bezorgen? 'k Zou vragen willen: gevoelt hier de christen-uitgever z'n verantwoordelijkheid?

Aan den anderen kant: hoewel 'k weet, dat ons bij zooveel ook nog eene Christel. kunstbeschouwing ontbreekt, die voor 't realisme in de kunst de grenzen afbakt, zou de Schrijver van den roman inderdaad meenen, dat hij in z'n werk bleef binnen de perken, die onze Christel. levensbeschouwing eischt? Deze vraag doet 'k hierom: In 't Letterk. Maandblad van Maart 1903 vraagt de auteur van „Ontwapend”, in verband met afgekorte vloeken, lage uitdrukkingen, etc in Enka's „Langs Verschillende Wegen”, naar de grenzen voor 't realisme en zegt dan: „Naast de ethische vraag, of die realiteit kan worden goedgekeurd, omdat zij goede zeden kan bederven (bij niet-wel-onderscheidende, vooral jeugdige lezers b.v.) komt m.i. ook de vraag onzer Chr. beginselen: mogen wij in een boek goedkeuren een dergelijke min of meer openlijken weergeving van de ontheiliging van Gods naam?”

Waar nu in bedoeld fragment uit „Ontwapend” de auteur een student een paar maal: „Om Gods wil” laat ontvallen, laat spreken van: „je krijg er den hemel op den koop toe” etc. etc. zou hij daar de keur onzer beginselen op z'n kunst hebben toegepast?

Wonderlijker wordt Schrijver's uitbeelden van walgelijke realiteit, als we lezen, wat hij in genoemd Letterk. blad zegt: „Moet een auteur ook niet rekening houden met den indruk, dien zijn woord zal maken op zijne lezers, — vooral indien hij weet, dat zeer velen onder de lezers een ander standpunt op kunstgebied innemen dan hij, — zoo ze zich al eenig oordeel gevormd hebben?”

Ten slotte: hoeveel wij ook houden van „natuur en waarheid” op 't terrein der kunst, laat het kunnen gezien worden, dat er is eene ongeloofige, maar ook eene Christelijke kunst, die, al is ze pas aan 't ontluiken, toont op te bloeien uit eigen wortel.

Met dank voor de plaatsing,

Uw dw.

A. WAPENBAAR.

Ook door ons werd het besproken fragment uit „Ontwapend” ontvangen, maar na vluchtige lezing hebben we het in de papiermand geworpen.

De schoone taalvormen in de nieuwere richting, het juist uitbeelden der begrippen heeft ook ons bekoord. Daar is in de taal der jongeren rhythmus en zangerigheid, in den goeden zin, er is tekening en kleur in. In zooverre verblijdt het ons, dat onze Christelijke letterkundigen er naar streven met het verouderde te breken. Behalve dit moet in de nieuwere studiën de psychologie tot haar recht komen. 't Is evenwel te betreuren, als onze voormannen op een dwaalspoor geraken en niet meer zelfstandig blijven, maar met den vorm ook overnemen wat in den inhoud bij de jongeren ons tegenstaat.

Ook op dit gebied gevoelen we zeer het gemis eener degelijke Christelijke ethiek. Het valt niet gemakkelijk in de zondige schepping de regels voor het schoone na te speuren. Sterk is in sommigen den drang om weg te nemen de schrijnende tegenstelling niet alleen tusschen schoon en onschoon, maar ook tusschen recht en onrecht, tusschen goed en kwaad. De uiting van dien drang in het geven van literair of ander werk mag kunst heeten.

We behoeven den strijd niet aan te binden voor of tegen: „De kunst om de kunst”. Wie aan kunst doen, geven zich zelf. Nergens is de mensch meer subjectief, dan juist als hij er naar streeft om hier objectief te zijn. Ons besef voor het schoone, van wat waar en goed is staat in 't nauwste verband met wat in ons bewustzijn

leeft omtrent onze verhouding tot God en de wereld. Van die verhouding hangt af, hoe wij de dingen bezien. En naar den kijk, dien wij er op hebben, zullen wij weergeven.

De literarische kunstenaar moet psycholoog zijn. De Christen-letterkundige gronden zijn psychologie op het Woord van God. Zijn beschouwingen over ethiek liggen in dat Woord. Gevoel voor het schoone hangt ten nauwste samen met ethiek en psychologie. Er is causaal verband. Laat dus de kunst om de kunst beoefend worden, ons wel, als men maar gevoelt, dat deze stelling maar betrekkelijke waarde heeft.

Mijnheer de Redacteur!

Wilt u onderstaand in uw blad opnemen? Geen antwoord; 't antwoord.

In 't weekblad *School en Leven* van Donderdag 21 Juli j.l. las ik:

Een wijsgeer in den dop.

De onderwijzers der 1ste klasse had het over kikkvorsch. De kinderen hadden gezien, dat de leerlingen van 't 5de leerjaar kikkervischjes hadden gevangen. Nieuwsgierig zaten ze te luisteren naar de mededeeling, dat die kikkervischjes eerst eitjes geweest waren en dat van deze kikkervischjes-zelf weer kikkvorsch groeiden.

„Maar juffrouw, waar komen die eitjes vandaan?”

„Wel, van de kikkvorsch; net als de eieren, die we opeten, van de kippen komen.”

„En de kikkvorsch, juffrouw?”

„Die zijn ook uit eitjes gekomen, die door andere kikkvorsch geleegd zijn!”

„Maar,” vraagt er een, die anders geen vluggert is, „waar is de eerste kikkvorsch vandaan gekomen, juffrouw?”

„Ja, dat weet ik niet, dat moet je maar eens aan den meester vragen.”

Is er soms iemand, die 't antwoord gereed heeft? Die schoolanecdote trof me diep, diep door haar eenvoudigheid, die op zoo'n naïeve manier de wonderplek van de Openbare School bloot lei.

We zullen wel niet triomfantelijk roepen: Zie je wel, zoo onderwijst men daar, of liever, zoo onthoudt men 't kind, wat het noodzakelijk weten moet; maar smarten moet het, dat reeds zoo vroeg twijfel wordt gezaaid in de jeugdige ziel, die niet tevreden is met niets, met geen antwoord, maar altijd vraagt naar een antwoord.

En nu weten wij allen, Onderwijzers aan Christelijke Scholen héél wel, dat wij mogen en moeten antwoorden: dat God de Heere de Schepper en Onderhouder is, van ál, wat er is, dat Zijne almacht en wijsheid alles, ook 't geringste schiep, maar we beseffen dat groote voorrecht niet altoos even diep. 't Is immers zoo natuurlijk, dat we niet anders zouden antwoorden; maar daarom kan het bijwijlen zoo dankbaar stemmen, indien onze aandacht er even bij bepaald wordt, welke groote en heerlijke taak op onze schouders rust.

In de natuur, in het leven van den mensch, in de samenleving, overal den Heere des hemels en der aarde te laten en te doen zien, Hem, in Wiens hand ons leven is en bij Wien al onze paden zijn.

Is er soms iemand, die 't antwoord gereed heeft? Gode zij dank, ja. Wee onzer, zoo we het niet steeds bij de hand hebben, en er een gebruik van maken, zoals Hij 't wil, want onze verantwoording is zooveel te zwaarder, waar wij den weg hebben geweten, en een oplossing gekend voor zooveel vraagstukken, die een mensch, ook een jeugdigen mensch niet loslaten.

Dankend voor de plaatsruimte.

Uw Collega,

Breda, 25 Juli 1904. A. OOSTERWIJK.

Mijnheer de Redacteur!

Verzoeken het volgende op te nemen in het e.k. nummer van uw blad.

Mijnheer de Redacteur!

Verzoeken het volgende op te nemen in het e.k. nummer van uw blad.

Verkiezing Hoofdbestuur.

Zoals bekend is zullen de leden der Vereen. van Chr. Ond. en Onderwijzers binnenkort een keuze moeten doen ter vervulling van de vacature in het Hoofdbestuur dezer vereeniging.

Onwillekeurig herinnert ons dit aan het hoogst tragisch slot van ons Jubileum te Amsterdam, maar tevens — waarom ook niet — aan de gulle feestvreugde, die we daar genoten. Allen waren het er over eens: de Regelingscommissie had een reuzentaak op zich genomen en er zich schitterend van gekweten. Aan woorden van dank en hulde heeft het niet ontbroken; zullen we nu niet eens door een daad toonen, dat het ons meemens is geweest? Daarvoor is nu een schoone gelegenheid: Laten we allen bij de aanstaande verkiezing van een lid in het Hoofdbestuur onze stem uitbrengen op den energiekten Voorzitter van de Regelingscommissie, den heer H. J. EMOUS te Amsterdam.

Of hij verkieslijk is? De heer Emous heeft getoond over een groote mate van organiseerend talent te beschikken en ook vroeger reeds is hij met eere lid van ons Hoofdbestuur geweest. Sommigen verkeerden echter in den waan, dat iemand die niet in het Noorden des lands woonachtig is niet verkiesbaar zou wezen. De heer Emous is echter wel terdege verkiesbaar.

Vriendelijk nodig ik alle medeleden onzer Vereen. uit, zodra ze hun stemkaart ontvangen, die direct op te zenden met den naam van den heer H. J. Emous te Amsterdam.

Groningen, 18 Juli '04.

A. WESTERBRINK.

Boekbeoordeling.

Punt A van 't Programma van 't examen in de Paedagogiek voor de akte van Hoofdonderwijzer, door H. DE RAAF Vierde Druk.

Groningen. — J. B. WOLTERS, 1904.

I.

Punt A van 't Hoofdonderwijzersexamenprogramma is één der hoofdzaken van de studie, waartoe o. i. een onderwijzer verplicht is. Het eischt „duidelijke begrippen van de wijze, waarop het schoolonderwijs dienstbaar gemaakt kan worden aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen.”

De schrijver van bovengenoemd werkje is bovendien een alleszins bekwaam man, iemand die bij 't openbaar onderwijs zich op paedagogisch gebied heeft doen kennen als een nauwkeurig waarnemer, een logisch denker, een scherpzinnig systematicus, een ervaren practicus, wiens Zielkunde zelfs een Duitse vertaling ten deel viel.

Voeg daarbij het feit, dat sommige kandidaten voor het „Onderzoek van den Schoolraad” op de vraag, wat ze hebben bestudeerd voor Punt A van het programma voor de Chr. opvoedingsleer: „Kenniss van de wijze, waarop het onderwijs aan Christelijke opvoeding moet worden dienstbaar gemaakt” ten antwoord gaven: „óók Punt A van den heer De Raaf,” — en het zal voldoende gemotiveerd zijn, dat we aan de beoordeeling van dit werkje eenige meerdere ruimte wijden dan in den regel ons blad toelaat.

En dan wenschen we in de eerste plaats hulde te brengen, niet alleen aan den Uitgever voor duidelijken druk, degelijk papier enz., maar bovenal aan den schrijver voor de heldere uiteenzetting, den logischen betoogtrant, de juiste keuze van voorbeelden, de alzijdige behandeling zijner stof, die zelden door paedagogen zijn geëvenaard, laat staan overtroffen.

Er kleeft aan dit werk intusschen nog een verdienste, die vooral er toe zal hebben bijgedragen, dat ook Chr. onderwijzers bij hun studie er gebruik van maken; een verdienste, die naar we ons meenen te kunnen herinneren, bij den eersten druk ook in 't kort door de *Vrije School* is erkend, maar zonder te wijzen op het standpunt, dat de Schrijver schijnt in te nemen.

De verdienste dan is deze:

I. De Schrijver wijst er op, dat van de twee uitdrukkingen „zedelijke vorming” (uit punt A van 't examen-program) en „opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden” (uit art. 33 der wet) de laatste inderdaad meer zegt dan de eerste. Hierin schijnt opgesloten te liggen, dat het Christendom hogere deugd leert dan de Zedenleer, die de examinerator van een candidaat voor 't hoofdonderwijzersexamen mag vergen, en die de neutrale onderwijzer van den heer De Raaf ontvangen zou indien deze uitsluitend voor 't examen schreef.

We wijzen hierbij nu direct op een gemis in De Raafs Punt A. De Schrijver zegt in de Voorrede, dat zijn werkje niet alléén geschreven is voor examenstudie; hij spreekt ook den wensch uit, dat het tevens nuttig blijke voor de practijk in de school. Onzes inziens ware dan hier noodig geweest aan te toonen hoe de neutrale onderwijzer op kan leiden tot de „meer-inhoud-hebbende” Christelijke deugd, die art. 33 der wet als einddoel van 't onderwijs aanwijst. Mag de heer De R. zich van deze moeilijkheid ontslagen achten en op pag. 30 dan maar neerschrijven: „welwillendheid, rechtvaardigheid en billijkheid heeten terecht maatschappelijke deugden, doch zij verdienen evenzeer den naam Christelijke, daar zij de kern uitmaken van Christus leer?” Juist, omdat de practijk hier dan meer eischt dan 't examen-program, kan o. i. vooral de neutrale onderwijzer, wiens studie zich in den regel niet uitstrekt tot de Chr. Ethiek, het inzicht in dit verschil niet missen.

We protesteeren hierbij tegen de methode van den heer De Raaf, om zijn Zedenleer, uit de rede afgeleid, of, nauwkeuriger, gebaseerd op het *aesthetisch* gevoel, het etiket Christelijk op te drukken, waar hij ongetwijfeld weet, dat het Christendom pretendeert, gelijk trouwens iedere godsdienst, te rusten op een *Bijzondere Openbaring*, waaruit ook een Ethiek is gegroeid, specifiek onderscheiden van elke autonome Zedenleer. We weten wel, dat Prof. Kuonen hier te lande datzelfde deed en de moderne theologen hem hierin zijn gevolgd, maar o. i. vervalt alle recht daartoe, sedert zelfs modernen hebben moeten erkennen, dat de kerkelijke, orthodoxe geloofsleer in den Bijbel, dien we thans hebben, opgesloten ligt; en die Bijbel bracht ons het Christendom. Daarin ligt dan ook de kenbron voor de Christelijke deugd, het uitgangspunt ter bepaling van wat die Chr. deugd omvat.

Onzes inziens heeft het gemis, waarop we hier wezen, vrij wel de bovengenoemde verdienste geëffaceerd.

II. De heer De Raaf heeft den moed, wanneer hij het leervak „geschiedenis” bespreekt, te zeggen: „Met geschiedenis bedoelen we hier niet uitsluitend de Vaderlandsche, die de Wet voorschrijft, maar ook de Bijbelsche geschiedenis.” Van die geschiedenis wordt beweerd, dat ze een stof voor 't onderwijs levert, „welke om haar eenvoudigheid en biografisch karakter bijzonder geschikt is voor kinderen”; „dat ze een voortreffelijk middel is tot verhooging der godsdienstige belangstelling.” Zelfs wordt erkend: „Staatkundige en maatschappelijke gebeurtenissen zijn niet af te scheiden van het godsdienstig geloof. Uit dit geloof putte het voorgeslacht zijn kracht tot verzet tegen koninklijke en kerkelijke overheersching.”

Zulk een taal doet een Chr. onderwijzer wel-dadig aan, niet verwerd als hij op dit punt is noch door de studieboeken van neutrale schrijvers, noch door de uitlatingen van tal van openbare onderwijzers aangaande deze materie.

Hoe wordt men echter ontuchtend, indien men daarna leest: „Wij plaatsen ons hier natuurlijk

1) Uitgave van 't Ned. Jongelingsverbond.

Is hierdoor de vrijheid van het Bijzonder Onderwijs benadeeld? O.i. in geen deele. Wel zou hier sprake zijn van dwang, zoo de schoolbesturen tot dergelijke salariering verplicht waren, zonder dat de mogelijkheid tot het vervullen dier verplichting bestond. Nu niet. Het Rijk waarborgt de uitkeering der minimaal-salarissen, daartegenover behoort het schoolbestuur waarborg te leveren, dat het geld op zijne plaats komt. Het eene volgt onmiddellijk uit het andere.

Daarin is niets, wat het bestaan, de ontwikkeling der school, naar haren aard en bestemming in den weg legt.

Eenigszins anders is het met de voorwaarden in art. 54 bis, 6° en 7° eerste lid.

Hierin wordt gevraagd ten eerste eene geschreven aanstelling voor de onderwijzers met opgave van de voorwaarden, waarop de dienstverbintenis is aangegaan en ten tweede de aanwijzing van eene commissie van beroep, die bij eventueel conflict tusschen gecontracteerde partijen uitspraak zal kunnen doen. Deze bepalingen, die we ten zeerste toejuichen, zijn speciaal in het belang van de onderwijzers gemaakt en moeten dienen om hun rechtspositie te bevestigen. Wel bestaat reeds bij vele scholen de goede gewoonte, om in de aanstelling van een onderwijzer de bepaling op te nemen, dat bij gerezen geschil een beroep gedaan kan worden op den schoolraad of een ander college, maar de uitspraken dier lichamen hebben doorgaans niet meer dan moreele kracht en zijn niet voldoende gebleken, om de positie der onderwijzers naar behooren te beschermen.

En daar is wel behoefte aan, temeer, waar eene krachtige uitbreiding van het Bijzonder Onderwijs te wachten is.

Ook deze bepaling kan dienen, om het Bijzonder Onderwijs levenskrachtiger te maken en verzoent ons eenigermate met het voorgestelde bij art. 54 quingies der pensioenwetten, waar we ons meenden te moeten verzetten tegen ingrijpen der kroon bij ongevraagd ontslag.

Immers wordt de scheidsrechtelijke uitspraak der in art. 54 bis eerste lid 7° bedoelde commissies regel, dan zullen deze in de eerste plaats geroepen worden om over de motieven van een ongevraagd ontslag te oordeelen. En eerst daarna zal de kroon gelegenheid krijgen te onderzoeken, of er nog termen zijn om pensioen te verleenen.

Deze weg dunkt ons ook zeer juist gekozen. De commissies voor de geschillen toch zullen uit zeven personen bestaan, 3 gekozen door de schoolbesturen, drie door de onderwijzers en de zevende man door de zes eerst aangewezenen. De onpartijdige samenstelling is zoo het best gewaarborgd, temeer waar geen der leden van deze commissies deel uitmaken mag van een schoolbestuur. Minstens 12 scholen moeten voor de vorming van zoo'n commissie samenwerken. Dat zal dus nieuwe indeeling der scholen, groeps-gewijze naar provinciën of disticten, noodzakelijk maken. Zoo komen we op den goeden weg.

De onderwijzer vormt een intrigerend deel der school. Met zijne belangen moet gerekend worden, zoowel als met die van het kind. En de meest juiste waarborgen voor de verzekering van ieders rechten, zal de school ten goede komen. En dat wenschen we immers allen? Ook de schoolbesturen.

Leeuwarden, 1 Aug. '04.

J. v. d. M. Tz.

De Theorie der Opvoeding.

XVII.

DE SCHRIFTORITIEK III.

„De goddelijke vastheid tegenover het onzekere van al 's menschen peijnen, dat en dat principaal is het wat de „Heilige Schrifture“ heilig, d.i. tot een bijbel voor de gemeente des Heeren maakt.”

Dr. A. KUYPER.

Wij noemen onze scholen bij voorkeur „Scholen met den Bijbel”.

En die voorkeur ligt niet alleen hierin, omdat het de bijbel is, die een kennis Gods schenkt, een Christus doet kennen, een weg der zaligheid wijst; dit alles vindt ge — voorzover op heidensch standpunt mogelijk — ook buiten het Christendom, bij de pseudo-religies der oudere en der nieuwere tijden.

Wij blijven ze de scholen met den Bijbel noemen, d.i. met het Boek der boeken, waarbij geen veda's of avesta of welke heilige schriften er ook bestaan, mee kunnen vergeleken worden, omdat die Bijbel ons de kennis Gods schenkt, den Christus doet kennen en den eenigen weg der zaligheid wijst.

Het Christendom is in de wereld opgetreden met de pretentie de eenige ware godsdienst te zijn, gelijk de Schrift optreedt met haar zelfge-

tuigenis de waarheid te openbaren, het Woord Gods te zijn.

Brengen we den kinderen den Bijbel, dan doen we dit mee op eigen gezag als christelijke paedagogen, gelijk het ook voor onze verantwoording blijft indien we ze den Bijbel onthouden. Maar al bindt zich het kind aanvankelijk aan het gezag van den paedagoog, diens streven moet zich toch hierop richten, dat het kind niet ruste in zijn woord, maar enkel buige voor het gezag van Gods Woord, d.i. de Heilige Schrift. „Er staat geschreven” behoort ook zijn laatste woord te worden en het einde van alle tegenspraak.

„Omdat de religie onze zaligheid raakt en in verband staat met onze eeuwige belangen, kunnen we in haar met niets minder toe dan met goddelijk gezag. In de religie dienen we te weten, dat de Schrift het woord en de waarheid Gods is. Zonder deze zekerheid is er geen troost in het leven en in het sterven.”

Eveneens, zal een onderwijzer in de Paedagogiek, de Christelijke Opvoedingsleer, zijn kwekelingen of onderwijzers doen zien, dat in de H. Schrift al de elementen der Chr. opvoeding zijn neergelegd, dan heeft hij zich te beroepen op het goddelijk gezag der Schrift. Ook daar moet „er staat geschreven” allen twijfel bannen en onwraakbare zekerheid aanbrengen.

Bij deze twee geldt, wat Dr. Kuyper in zijn genoemde rede schreef: „In de theorie over de ingaving moge men (bedoeld wordt „in de gemeente”) dolen; de woorden, waarin men haar omschrijft, mogen kwalijk gekozen zijn; alles niets, zoolang het feit der ingaving maar onaangestast en haar resultaat maar onwankelbaar blijft”. Wat Dr. H. Pierson in 1882 in zijn „De Bijbel op de scholen met den Bijbel” aldus uitdrukte: „Paedagogisch den Bijbel beschouwen, heb ik genoeg” (wij voegen er bij: maar met minder kan men ook niet toe) „genoeg aan de formule: ik buig voor den Bijbel als Gods Woord en ik laat mij door dien Bijbel gezeggen”.

Maar er is nog een derde, een hooger gebruik van den Bijbel dan op de lagere en op de normaal- of kweekschool. De denkende paedagoog, die een stelsel ontwerpt, die zich ten taak stelt al de gegevens der Schrift systematisch te verwerken, zoo iemand heeft wel degelijk te kiezen tusschen de verschillende inspiratie-theorieën. Reeds de naïeve theorie der mechanische inspiratie, die — hier en daar nog hardnekkig standhoudende — zich inbeeldt, dat Profeten en Apostelen slechts ziel- en redeloze werktuigen zijn geweest in de hand des H. Geestes, geeft paedagogisch een ander resultaat dan de organische opvatting, die ruimte laat voor de eigenaardige persoonlijkheid der heilige Schrijvers. Het is de laatste beschouwing, die zoekt naar de analogie der Schrift, geen schriftwoord uit zijn verband ruikt en daar een theorie op bouwt, maar het opvat in een zin, die door alle uitspraken wordt bevestigd.

Te meer klemt de noodzakelijkheid om te zoeken naar de schriftuurlijke beschouwing der Inspiratie, ook voor paedagogen, wijl onder die theorieën er een tweetal voorkomen, geboren uit transactie met de wetenschap, die het bovengenoemd resultaat niet onaangestast laten, maar het onderscheid uitwisselen tusschen de H. Schrift en de stichtelijke lectuur, en daarmee het onderscheid tusschen de normatieve waarheid der Schrift, noodzakelijk en genoegzaam, en de reproductie daarvan, die desnoods gemist kan worden, alzoo tusschen goddelijke autoriteit en mogelijk dwalend menselijk gezag.

Het is de vraag: hoe heeft de paedagoog de Schrift te lezen?

Plaatst hij er zich voor als voor Da Costa's zangen?

Er zijn er zoo onder de theologen.

Dr. F. E. Daubanton schreef in zijn Theopneustie: „David was dichter. God gaf hem de gave der poëzie. Welnu. Een dichter vertolkt in muziktaal zijn lief en zijn leed, zijn geestelijk struikelen en vallen en weer opstaan. Bij den geloovigen dichter heeft dit plaats onder de leiding en bezieling van Gods Geest, die met de vrienden Gods is. David tokkelt de snaren zijner harpe. Da Costa deed het ook. Nu zie ik niet in, waarom wij een onderscheid moeten maken tusschen den dichterlijken koning David en den koninklijken dichter Da Costa”. (Volgt een vergelijking tusschen deze beiden in hun ellende, verlossing en dankbaarheid.) „Davids psalmen zijn mij het woord onzes Gods. Dat wil zeggen, dat in zulke omstandigheden als waarin David verkeerde, de geloovige onder den invloed des Heiligen Geestes zóó dicht. Da Costa's zangen zijn mij evenzeer het woord onzes Gods. Ach, waarom hier loketten gemaakt en het heilig naamcijfer Gods gedrukt wél op dit gedicht, maar niet op dat, als ze toch beide uit God zijn?”

Wat is nu in haar wezen deze gelijkstelling van Da Costa's zangen met Davids psalmen? Een te hoog waardeeren der eerste of een te laag stellen der laatste? Zij is niets minder dan een gelijkstellen van de illuminatie, de inwendige verlichting, die elken geloovige te beurt valt, met de Schriftinspiratie, die slechts het deel was van Profeten en Apostelen. M. a. w. een ontkenning der Theopneustie.

Stel nu een paedagoog met deze overtuiging. Een der zangen van Da Costa voor de klasse behandelende, zal hij niet nalaten, deze onder het ontleedmes zijner kritiek te plaatsen. Zoo nu ook de psalmen Davids?

Er is beweerd, en terecht, dat alzoo wel de bijbels maar niet de Bijbel meer aanwezig is.

„Wanneer, zoo schrijft Dr. Kuyper, heeft de gemeente een bijbel, en wanneer niet? Wanneer ik alleen of met de mijnen de Heilige Schriftuur lees, dan spreekt niet Mozes noch Johannes tot mij, maar de Heere mijn God. Hij is het, die mij dan aller dingen wording en der menschen ontzettenden val verhaalt. God, die mij met stille majesteit vertelt, hoe Hij dien gevallen mensch weer heil heeft beschikt. Ik hoor Hem zelve dan verhalen van de wonderen, die Hij wrocht ter verlossing van het volk, dat Hij uitverkoor. En tusschen dat geschiedverhaal in hoor ik den H. Geest in de psalmodie zingen voor mijn geestesoor, dat de diepten mijner eigen ziel ontsloten worden; in de profetie mij herzeggen, wat Hij Israëls zieners in de ziel fluisterde; en mij zelf de ziel verkwikken door een vergezicht, zoo bezielend, zoo schoon. Tot dan op het blad des Nieuwen Testaments die God, weer zelf, mij den Verwachte, der Vaderen wensch uitbrengt, en op Golgotha zelf zien laat, hoe de Zoon zijner eenige liefde ook voor mij, doemeling, den dood stierf aan het kruis. En eindelijk, dan is het diezelfde God, die mij als voorleest wat Hij door Jezus' apostelen omtrent den schat van dat Kruis verkondigen liet, om in de Apocalyps (de Openbaring) met een verrukkelijk Hosannah uit den hemel der hemelen, de pralectuur van zoo heilig drama te besluiten”.

We zullen niet uiteenzetten van welke hooge paedagogische waarde dit gebruik der Schrift is, we wijzen er slechts op, dat waar alzoo alle eeuwen door de gemeente van Jezus Christus haar Bijbel las, de Schriftcritiek, die een gelijkstelling aandurft van menselijke en goddelijke geschriften, haar dusdoende den schat ontroofte.

Zijn „scheppingsverhaal” en „geschiedenis van den val” slechts vrome phantasie, al bevatten ze een kern van Goddelijke openbaring; Dr. Wildeboer e.s. mogen dan beweren, dat we na zulk een critiek eerst den echten, waren Bijbel in ons bezit verkrijgen; terecht merkte indertijd de Hervorming op, dat deze voorstelling, hoezeer gedekt door den naam Orthodox, thuis behoort eerder bij de modernen dan bij de onderwijzers van de scholen met den Bijbel.

We meenen ons met de normatieve waarheid der H. Schrift, ook ter keuring van wat de paedagogische litteratuur ons biedt, rijk, maar moesten we de theopneustie der Schrift loslaten, we zouden ons arm, bitter arm gevoelen. Het is door het geloof in de geïnspireerde Schrift, dat we vasthouden aan het bestaan eener geopenbaarde absolute waarheid, ook voor onze opvoeding beslissend.

H.

A. J.

Wat is wijsbegeerte?

V.

Door Aristoteles werden drie soorten van principia onderscheiden; zulke, waardoor iets is; andere, waardoor iets wordt; en nog weer andere, waardoor gekend wordt. Gemakshalve kunnen wij ons daarbij aansluiten, als wij, de filosofie als wetenschap der principia omschrijvende, nu nog nagaan, welke principia in de wijsbegeerte worden onderzocht en in welke vakken zij dus uiteenvalt.

Wat nu de principia van het zijn aangaat, deze zijn van ouds in de filosofie behandeld. Met de vraag naar den oorsprong der dingen nam de wijsbegeerte in Griekenland haar aanvang. Maar de oogen gingen er ook spoedig voor open, dat er in het zijn zelf weer allerlei onderscheid bestaat. Er is een zijn van God en wereld, van geest en stof, van ziel en lichaam, van idee en realiteit. Aan die alle komt het zijn toe, maar toch in onderscheidene mate en aard. Zoo moest er dus wel allengs eene wetenschap opkomen, die dat zijn zelf, gansch in het algemeen, trachtte in te denken. Dit nu kan niet in eene of andere bijzondere wetenschap geschieden, want alle wetenschappen onderstellen het zijn van dat object, dat zij tot onderzoek kiezen. En dat niet alleen, maar alle wetenschappen opereeren met begrippen, die op dat

algemeene zijn betrekking hebben en zonder welke zij niets beginnen kunnen. In alle wetenschappen spreken wij van ding, wezen, substantie, eigenschappen, worden, veranderen, bewegen, verband, verhouding, oorzaak, gevolg, doel enz., begrippen, die wij geen oogenblik kunnen missen en zonder welke alle wetenschappelijk onderzoek onmogelijk zou zijn. Hoogst oppervlakkig is het dus te zeggen, dat de wetenschap „voraussetzungslos” is of moet zijn. Alle wetenschap rust juist op verschillende filosofische (metaphysische) onderstellingen, die er het fundament van uitmaken. De mathesis begint met eene reeks difinities en axiomata, die voor geen bewijs vatbaar zijn. De natuurwetenschap gaat stilzwijgend uit van het objectief bestaan van wereld, ruimte, tijd, atomen, stof, kracht, wetmatigheid in de verschijnselen enz. Plato zag dat reeds in, en zeide, dat de bijzondere wetenschappen van die onderstellingen uitgaan, maar dat deze nu in de filosofie opzettelijk moeten onderzocht en ingedacht worden.

Dit geschiedt nu bepaaldelijk in de wijsgeerige discipline, welke den naam van ontologie (leer van het zijn) of ook wel van metaphysica draagt. Als deze ontologie nu de algemeene principia van het zijn onderzoekt, dan wil dat niet zeggen, dat zij met twijfel aan die principia begint. Zoo wordt soms het onderscheid tusschen filosofie en wetenschap aangegeven; de wetenschap zou dan wel van onderstellingen uitgaan, maar de wijsbegeerte zou volstrekt „voraussetzungslos” zijn. Maar deze voorstelling is onjuist. Ook de filosofie, ook de ontologie gaat uit van de realiteit van het zijn en van de algemeene begrippen, die daarop betrekking hebben. Als zij dat niet deed, zou zij haar eigen object vernietigen en het fundament onder hare voeten weggraven. Maar zij onderzoekt die begrippen van het zijn toch wel. Zij tracht ze in te denken en te begrijpen; zij reinigt ze van de verkeerde elementen, die er door ons dwalend verstand in opgenomen mochten zijn; zij vult de leemten aan, die er in mochten voorkomen; zij brengt ze onderling in harmonie en tracht er eenheid en systeem in te vinden.

Maar na in de ontologie de formeele elementen van het zijn te hebben onderzocht, gaat de filosofie over tot den materieelen inhoud van het zijn. Er zijn, gelijk reeds gezegd is, verschillende soorten van zijn. In het pantheïsme is er maar één zijn; God en wereld en alle dingen vloeien daar tot ééne substantie ineen. Maar op het theïstisch standpunt is er een zijn Gods, en een zijn der schepselen. Aan God komt het ongeschapen, eeuwige, alomtegenwoordige, absolute zijn toe. Maar, al is het, dat dit zijn alleen aan God en aan geen enkel schepsel toekomt, er mag toch ook bij de schepselen van een afgeleid, geschapen, geschonken, eindig zijn gesproken worden. En voorts is er onder de schepselen ook weer verschil van zijn. Een ander is het zijn der engelen en een ander der menschen; een ander der zielen en een ander der lichamen; of om het alles gansch algemeen samen te vatten, er is een zijn van stof en geest. Drie vakken komen er zoo in de filosofie na de ontologie bij. In het eerste vak is God als principium, als oorsprong en sprinkader van alle zijn het object; in het tweede komen de principia van het geschapene stoffelijke zijn ter sprake, en in het derde de principia van het geschapen, geestelijke zijn. Deze drie vakken dragen den naam van theologie (n.l. filosofische theologie, ook wel metaphysica genoemd, en wel te onderscheiden van de theologie, die in de faculteit der godgeleerdheid beoefend wordt), natuurphilosophie en geestesphilosophie (pneumatologie, psychologie).

Van belang is het, al deze vakken als deelen der filosofie in den tegenwoordigen tijd te handhaven. Sedert Kant meenen velen, dat metaphysica in algemeenen zin op den naam van wetenschap geen aanspraak meer kan maken. Of dit de bedoeling van Kant met zijne kritiek der zuivere rede is geweest, is eene vraag, die verschillend beantwoord wordt en die hier door ons niet behoeft behandeld te worden. Dit is zeker, dat Kant toch weer langs den weg der practische rede de metaphysica, het bestaan van God, van de ziel, en van hare onsterfelijkheid heeft trachten te handhaven. Maar ook al ware dit niet het geval geweest, wij zouden hem in zijne kritiek toch niet kunnen volgen.

Want zeker het menselijk verstand is eindig en beperkt. De H. Schrift spreekt hier nog veel sterker van dan welke wijsgeer ook. Wij kennen ten deele. God is onbegrijpelijk, zijne wegen zijn hooger dan onze wegen, en zijne gedachten hooger dan onze gedachten. Meer nog, de H. Schrift zegt niet alleen, dat ons verstand eindig en beperkt is, maar zij leert ook, dat het verduisterd is door de zonde. Zelfs het natuurlijk licht der rede kan door ons verdoofd worden. Van de Heidenen in zijne dagen getuigt

de Apostel Paulus, dat zij vrijdeld zijn geworden in hunne overleggingen en dat hun onverstandig hart verduisterd is geworden. Maar dit alles doet niets af aan het feit, dat God ook na den val zich openbaren blijft in de werken zijner handen, en dat Hij aan niemand zich onbetuigd laat.

Deze openbaring Gods in de natuur, bovenal in de natuur van den mensch, hebben wij meer dan ooit in onzen tijd te handhaven tegen allen, die de kenbaarheid Gods loochenen en daarmede den mensch zoeken te verontschuldigen. Want als God niet kenbaar is, dan spreekt het vanzelf, dat de mensch vrij uitgaat, als hij allerlei onware voorstellingen van God zich vormt of ook zijn bestaan ontkent en bestrijdt. Tusschen Kant en ons is er dus een groot onderscheid, als er sprake is van de beperktheid van het menselijk verstand en van de grenzen van het kenvermogen. Soms is er overeenstemming in woorden, maar er is groot verschil in de zaak. Als twee hetzelfde zeggen, is het nog lang niet hetzelfde. Kant schrijft de beperktheid en de begrensdheid van ons verstand enkel en alleen aan de natuur van ons kenvermogen toe; maar wij zijn door de Schrift onderwezen, dat de mensch, schoon een eindig wezen, toch oorspronkelijk naar het beeld Gods werd geschapen, en dus God kende en kennen kon. Als de mensch nu dan ook dikwerf God niet kent en leeft zonder God in de wereld, dan is dit niet daaraan te wijten, dat God zich niet openbaart of dat de mensch als zodanig God niet kennen kan. Maar dan heeft dat zijne oorzaak alleen in de verduistering, die de zonde over ons verstand gebracht heeft, en in de verharding, die ons hart voor Gods openbaring onvatbaar maakt.

En daarom handhaven wij in de filosofie het recht der metaphysica.

BAVINK.

Ingezonden Stukken.

Mijnheer de Redacteur!

Mag ik voor 't onderstaande een plaatsje verzoeken in de „School met den Bijbel“.

Voor eenige dagen woonde ik voor het eerst de vergadering bij van de onderwijzers in het arrondissement Gorinchem.

De heer Teunissen uit Amsterdam sprak over het onderwijs in de kennis der natuur. O.m. zei deze, dat hij zich niet kon verenigen met de beschouwing, dat genoemd onderwijs zou strekken tot verstandelijke, aestetische, zedelijke en godsdienstige vorming van het kind. De beide laatste doeleinden zou hij willen laten varen. Hij had o.a. nooit dankbaarheid bij eenig dier opgemerkt. Liefde of zorg voor de jongen iets, wat voortspuit uit het voldoen aan de wet van zelfbehoud. Als we een daagje uitgaan en ons bewegen in een streek, vol van natuurschoonheden, is het de natuur niet, die ons aangenaam stemt. Neen, alles hangt maar hiervan af, of we ons opgewekt van huis begeben of niet. De natuur geeft ons niets voor onze zedelijke vorming. En wat is zedelijkheid eigenlijk? En wat is godsdienst? De denkbeelden daaromtrent zijn zoo verschillend! Dergelijke vragen, zoo geheel er op aangelegd om twijfel te verwekken omtrent alle zedelijke en godsdienstige grondslagen, ontstonden de overigens leerzame voordracht over hetgeen het kind op de lagere school van de natuur behoort te vernemen.

Een paar der aanwezigen kwamen tegen de zeer materialistische strekking van de voordracht des heeren Teunissen in debat. 't Was dien onderwijzers toch kennelijk te kras. Dat bleek ook toen ondergeteekende met nog een tweetal Chr. onderwijzers tegenwoordig, de Gereformeerde beschouwing over de natuur ten beste gaf; zijn leedwezen uitdrukte, dat de inleider den kinderen wil onthouden dien God beter te leeren kennen, van Wien ze reeds de ingeschapen kennis bezitten en ten slotte deed uitkomen, dat op zijn standpunt, het onderwijs in de kennis der natuur een zeer loonend onderricht is voor de zedelijke en godsdienstige vorming van het kind. Er was instemming kenbaar bij sommige der openbare collega's. Ook de inleider gaf toe in zijn repliek, dat het standpunt van ondergeteekende veel voordeel geeft, maar constateerde, dat verschil van levens- en wereldbeschouwing hier scheiding aanbrengt en dat om verder te kunnen debatteren, dan eerst diende uitgemakt wat onder zedelijkheid en godsdienst te verstaan zij. Laat ons hopen, dat de inleider de eenige dagen later uitgesproken rede van prof. Woltjer goed gelezen heeft, opdat hij uit dit heerlijk pleidooi voor het uitgangspunt van alle wetenschap ook voor de natuurkunde: „uit God en tot God,” van het onhoudbare en arme zijner beschouwing overtuigd moge worden.

Wat ondergeteekende na de bijwoning van die vergadering zich zelf afvroeg: „Is bijwoning daarvan goed en nuttig?” — herhaalt hij thans in het openbaar. Misschien kan iemand der broeders hierin voorlichting geven. Als er, gelijk hier het geval was, zóó weinig rekening gehouden wordt met een andere dan materialistische beschouwing der dingen, en dat bleek ook bij de behandeling van het tweede onderwerp, waarbij mijnheer de Redacteur! ook ons blad een veeg uit de pan kreeg — dan is het voor den Chr. onderwijzer maar uiterst moeilijk om zich in zulk een vergadering op zijn gemak te bevinden en wat nuttigs voor de school mee te nemen. Of moet ook hier de strijd voor het beginsel van het openbaringsgeloof voortgezet?

Met vriendschappelijke groete en de beste wenschen voor ons blad.

Schoonrevoerd, 25 Juli 1904.

D. VAN DER VALK.

Zoolang ons gelzgenheid gegeven wordt om voor ons beginsel op te komen, moeten wij den strijd niet vermijden door weg te blijven. In arrondissementsvergaderingen staan openbare en bijz. onderwijzers op gelijk terrein.

Mijnheer de Redacteur!

In het Chr. Schoolblad van 22 Juli 1904 No. 30 lees ik in het referaat van den heer Wagenvoort het volgende:

„Het zal den meesten uwer niet onbekend zijn, dat er voor enkele jaren door eenige Christelijke Onderwijzers een poging is gewaagd, om naast „Johannes” nog een tweede pensioenfonds op te richten, en wel voor hen, die van meening waren, dat „Johannes” te duur was.

„Johannes” staat op beproefden grondslag. Die vereniging is, wat haar grondslag betreft, een onderlinge verzekering van pensioen. Hare uitkeeringskas steunt op nauwkeurige berekening. Uithoofde daarvan was het zoo uitermate bevreemdend, dat in den loop der tijden toch een tweede pensioenvereniging, wel eens „Johannes II” genoemd, trachtte op te komen, als ware een verbeterde editie van wat onberispelijk was, nog mogelijk. Maar dat opkomen kon dan ook niet gelukken en moest op teleurstelling uitloopen voor de enkelen, die er nog iets van verwachtten. En zoo bleef „Johannes” de eenige pensioenvereniging en elke andere, die er zich naast had willen stellen, zou dezelfde grondwerkers, hetzelfde fundeeringsbestek noodig gehad hebben en dies overbodig geweest zijn.” Tot zoover het aangehaalde uit het Chr. Schoolblad. De heer Wagenvoort gaat nu verder en zegt: Blijkbaar hebben bedoelde heeren het onmogelijke van het welslagen hunner pogingen ingezien, want in het jaar 1898 werd de vereniging ontbonden, terwijl het bestuur zoo edelmoedig was de resterende gelden, een bedrag van f 79,27, te storten in de Ondersteuningskas van „Johannes”. (De cursivering is van mij.)

Mijnheer de Redacteur! vergun mij een zacht protest tegen deze beschouwing in te brengen. Ik, die de geschiedenis van het „Pensioen- en Ondersteuningsfonds” heb meegemaakt, kan me niet herinneren, dat door U als voorzitter van het voorloopig Comité en later als penningmeester ooit gezegd is, dat „Johannes” te duur was.

Ik herinner me zelfs, dat meer dan eenmaal deze meening is weerlegd. Daar ging het ook niet om. Indien het rijkspensioen niet in het zicht was zou dezelfde historie nogmaals herhaald worden, want de voorvechters van „Johannes” schijnen niets geleerd te hebben.

En het streven naar Rijkspensioneerij zegt dan ook genoeg tegen de bewering als zou „Johannes” onverbeterlijk zijn. Dekwalificering „edelmoedig” bewijst tevens, dat „Johannes” zoo iets aan het Pensioen- en Ondersteuningsfonds niet verdient had.

De kwestie was en is nog deze. Vele leden van „Johannes” namen deel voor f 50 of f 100. Enkele voor een hoogere jaarlijkse uitkeering. Er werd gerekend op de verhooging uit het ondersteuningsfonds van „J.” Wie nu 46 jaren lid van „J.” is, ontvangt jaarlijks f 50 of f 100 plus 46 x f 8 = f 368. Die f 368 evenwel zijn niet zeker. Daarvoor kan „Johannes” niet instaan.

Het is er mee als met „Barnabas”, waar de uitkeering van f 250 aan onze weduwen evenmin verzekerd is.

Hoe weinigen nog, leden van „J.” hebben op 65-jarigen leeftijd hun betrekking kunnen neerleggen met het geruste gevoel, dat ze nu toch leven konden.

De pogingen van de heeren, die het Pensioen- en Ondersteuningsfonds oprichtten, bedoelden niet een „Johannes II,” maar een fonds om onze ouden direct te helpen. Hun fout is evenwel geweest, dat ze het oor geleend hebben aan hen, die te veel stuurden in de richting van „Johannes.” Dat heeft noch de Voorz. van het voorloopig comité, noch zij, die hem steunden kunnen weren. Hun streven was goed. De bewijzen van adhaesie waren vele. Doch — en dit is misschien niet bekend — de agent, die gelden trachtte te verzamelen, moest telkens gevoelen, dat de jonge vereniging, hoe goed op zichzelf ook, den steun miste onzer voor mannen. Waarom? Ik mag niet ingaan op wat „men” zegt. Zeker is, dat er voor het ondersteuningsfonds te weinig inkam, dat geen „Johannes II” bedoeld werd, omdat „Johannes I” hen genoeg waarschuwd en zoo werd besloten de gestorte gelden terug te geven en de rest van het ondersteuningsfonds aan Johannes I te schenken, niet uit edelmoedigheid, maar omdat het daar behoorde.

Het is niet mijn plan, M. d. R. den strijd tegen Johannes te beginnen. Mijn doel was slechts, te zeggen, dat men zoo niet mag weergeven het streven van mannen, die een korten tijd het hart onzer ouden met hoop vervuld hebben. Nog vind ik het jammer dat hier van toepassing is:

„Men reken d' uitslag niet, maar tell' het doel alleen”.

Met dank voor de plaatsing.

Een der medeoprichters van het Pensioen- en Ondersteuningsfonds.

Geachte Redactie,

Van bevriende zijde werd mij uw blad van 21 Juli toegezonden; vriendenraad is oorzaak dat ik u plaats verzoek voor een kort woord van verweer tegenover de critiek van den heer J. Gras op mijn boek „Ontwapend”. In den regel ga ik op critieken niet in, en alleen op verzoek wijk ik thans van dezen regel af. Niet om te trachten den heer Gras van de onbillijkheid zijner oordeelvelling te overtuigen, maar alleen om beslist te ontkennen, dat het door

hem gewraakt hoofdstuk „Hartstocht” zou zijn op 't kantje af van „beestachtige aanschouwelijkheid”. Over Zola, in dit verband, is het misschien beter te zwijgen, over de bedoelingen van dien schrijver wordt verschillend geoordeeld. Ik heb enkel willen aantonen, dat alcoholgebruik en ontucht hand aan hand gaan, en ik meen dit te hebben gedaan in zeer sobere bewoordingen.

Voor kinderen is „Ontwapend” niet geschreven, maar anderen, en vooral paedagogen, die geacht mogen worden bekend te zijn met de veranderde denkbeelden over de „geheimen” van den omgang tusschen de beide geslachten, zullen zich m. i. niet dan ten onrechte ergeren over passages, die — en dit is mijn grief tegen den heer Gras — door hem niet worden afgeschreven. Ik noodig den heer Gras uit dit blad zullen kunnen oordeelen of ik „onkruid (heb) gezaaid tusschen 't goede zaad van ons Chr. onderwijs”.

Ik ontkent dat.

Met vr. dank voor de plaatsing,

Uw. dn.

G. SCHRIJVER.

Utr. 26 Juli 1904.

Zooeven ontving ik „de School met den Bijbel” van 28 Juli, met het ingezonden stuk van den heer A. Wapenaar en uw onderschrift. Ik had gewenscht over „Ontwapend” niet meer te schrijven, dan ik reeds schreef in antwoord aan den heer Gras. Maar de heer Wapenaar dringt mij tot verweer en verdediging, zowel van mijzelf als van den uitgever van mijn boek. Ik moet wel opkomen tegen de voorstelling die de heer Wapenaar in dat stuk geeft.

Vooraf drie opmerkingen. De eerste: dat ik de onbescheidenheid, die de heer W. begaafd door zijne verwijzing naar een artikel in het Lett. Maandblad, zonder verder verwijt zal laten passeeren.

De tweede: dat, en gij, geachte redactie, en de heer Gras, en de heer Wapenaar, u de moeite blijkbaar hebben bespaard, om „Ontwapend” in zijn geheel te lezen. De Redactie heeft het proefvel na vluchtige lezing in de papiermand geworpen, waarvoor het bestemd was, natuurlijk! Dit oordeel zegt dus niet veel. Maar de beide andere heeren zijn uit dit proefvel omtrent aard en strekking van het boek voldoende ingelicht om te trachten mij te „ontwapenen”. Dit is minstens genomen wat al te vluchtig. Want het is zeker zeer opmerkelijk, dat „Ontwapend” in kopy gelezen is door meer dan ééne vrouw van Christelijke, van Geref. levens-beschouwing. Van ééne, die om haar werk hoog staat aangeschreven, hoorde ik verschillende opmerkingen, maar over de aan de heeren Wapenaar en Gras aanstoot gevende passages, werd met geen woord van afkeuring gerept. Zij heeft „Ontwapend” in zijn geheel gelezen.

Voor mij ligt een brief van iemand, die zijn oordeel wellicht nog nader motiveeren zal, en deze schrijft: „De lectuur heeft me onuitsprekelijk goed gedaan, zulke boeken, ach, hadden wij Christenen ze wat meer!” Ook deze schrijver heeft „Ontwapend” in zijn geheel gelezen.

De derde: De heer Gras spreekt van „de moddergoot”, de heer Wapenaar van „walgelijke realiteit”. „Werkelijkheid van de moddergoot, waarmee men nooit in aanraking kan komen, zonder zich te bezoedelen”. En wat denkt de heer Gras dan van de Middernachtzending? Wat denkt hij van Ds. Pierson, die zijn geheele leven gegeven heeft om uit de moddergoot van het maatschappelijk leven ongelukkig op te helpen, en anderen voor vallen te behoeden? Heeft die arbeid hen bezoedeld?

En nu de insinuatie van den heer Wapenaar aan 't adres van den uitgever. De heer W. stelt het voor alsof de heer Daamen heeft willen speculeeren op de zucht naar „pikante” lectuur, door de verspreiding van proefvellen, waarin het hoofdstuk „Hartstocht” voorkomt. Maar de heer W. weet niet, dat er ook proefvellen met andere gedeelten uit „Ontwapend” verschenen zijn, met „Hartstocht” levendige handeling gemeen hebbend. Echter, gevoelt de heer W. niet hoezeer hij zichzelf en zijn collega's met het tegen den heer Daamen gericht wapen kwetst? Want aan wie zijn proefvellen gezonden? Aan de Chr. onderwijzers, aan predikanten, aan geabonneerden op „Ons Tijdschrift”. Heeft men in deze kringen te veronderstellen de zucht naar schandaal-litteratuur? Denkt de heer W. waarlijk dat de uitgever zoo dwaas zou zijn, een proefvel dat hij om 't pikante laat drukken (want dat bedoelt de heer W. met zijn „er is een luchtje aan de reclame”) te zenden aan hen, die hij daardoor tegen zich en zijn uitgave in 't harnas jagen zou?

Ik hoop dat de heer W. nu zal inzien hoe dwaas en dom zijn insinuatie aan 't adres van den heer Daamen is, die beter verdient dan te worden gebrandmerkt als een die schandaal-litteratuur colporteert!

Aan mij stelt de heer W. de vraag: Zou de Schr. inderdaad meenen, dat hij in z'n werk bleef binnen de perken die onze Christelijke levens-beschouwing eischt? Op die vraag weiger ik elk antwoord. Indien de heer W. het karakter van hem, dien hij bestrijdt, niet in verdenking brengen wil, dan zal hij dit antwoord zelf weten uit te vinden, en 'k heb hoop, dat de Christelijke levensbeschouwing den heer W. dan zal brengen tot een amende honorable zoowel tegenover den heer Daamen als tegenover mij.

Naar aanleiding van hetgeen vroeger in het Lett. Maandblad werd geschreven, nog dit: Hij, die daar vragen stelde, keurde het misbruiken van Gods naam al of niet verkort, af. En hij schreef: Naast de ethische vraag of die (ik cursiveer thans G. S.) realiteit kan worden goedgekeurd . . . komt ook de vraag onzer Chr. beginselen: Mogen wij in een boek goedkeuren

een dergelijke min of meer openlijke weergeving van de ontheiliging van Gods naam? Over het gebruik van grove en scheldwoorden wordt daar maar terloops gesproken, en de door den heer W. geciteerde schrijver verklaart er zelfs, dat hij van het realisme in de Chr. kunst niet afkeerig is. Welnu, dit oordeel onderschrijft de schrijver van „Ontwapend” nog volkomen. Maar hij oordeelt ook, dat er verschil is tusschen het weergeven van de inroeping van Gods vloek over zichzelf of anderen, en de aanroeping van des Heeren naam in oogenblikken van groote ziels-angst (ook door een onbekeerde), gelijk ik die oogenblikken bij Samuel Bieger beschreef.

Ik herhaal, tot den heer Wapenaar en tot den heer Gras: Bewijs mij, dat ik me aan „walgelijke realiteit” heb schuldig gemaakt. „Waar het doel is, grove zeden te teekenen, kan niet in beschaafde termen gescholden worden”, schreef de Redactie van het Lett. Maandblad in het door den heer W. aangehaalde nummer. Waar het doel is, het verband tusschen alcohol en ontucht te teekenen, kunnen de oorzaken van het een zoo min als van het ander worden verbloemd. De zaak der overspelige vrouw werd door onzen Heiland openlijk behandeld, en de geheele Schrift gaat ons voor in een natuurlijke, reine bespreking van wat vaak in onze preutsche conversatie onkiesch wordt geheeten. Natuurlijk, men geeft niet elk boek, ook den Bijbel niet, zonder leiding en voorlichting aan kinderen in handen.

De Nat. Onthoudersbode (30 Juli) schreef terecht: „Hier hebt ge een boek, niet voor kinderen, maar voor volwassenen . . .”

Hadden de heeren Wapenaar en Gras ten deze wel onderscheiden, ze zouden ook wel geleeraard hebben.

En hierna moet ik dit bijna te lange, maar noodzakelijk verweer eindigen, onder dankbetuiging aan de Redactie, wier gastvrijheid ik niet weer voor deze zaak, tenzij dat zij zelf of mijn geachte tegenstanders zulks wenschen, zal inroepen.

Met de meeste hoogachting,
G. SCHRIJVER.

Verkiezing Hoofdbestuur.

De Afd. „Balk en Omstreken”, zich aansluitende bij de motie der Afd. „Leeuwarden”, ondersteunt bij de verkiezing van een lid van het Hoofdbestuur (vacature Scheffer) de candidatuur van den heer W. C. van Munster, hoofd der Chr. School te Leeuwarden.

Namens de Afd.:

P. BOORSMA, Secr.

Aan de leden onzer Hoofdvereeniging.

Tot nu toe werden voor de verkiezing van een lid van het Hoofdbestuur aanbevolen de heeren Eerdbeek, Van Munster en Emous. De motieven bij die aanbevelingen aangevoerd, zijn, nu ja, wel goed, doch munten niet zeer uit door zakelijkheid. Met den Redacteur van ons nieuwe blad: De School met den Bijbel zullen velen instemmen, dat er bij ons actie, meer actie moet gewekt worden, dat de Hoofdvereeniging moet gereorganiseerd worden.

Ongetwijfeld stemmen velen in met de artikelen „Reorganisatie” geplaatst in de laatste nummers van ons blad.

Het is hier als met Jozef, toen hij tegenover Farao stond.

Wie kan beter den raad uitvoeren, dien hij gaf, dan J. zelf.

Indien wij willen, dat er in onze Hoofdvereeniging meer leven komt, dat ze zich meer actief gaat stellen tegenover de vele behoeften onzer Scholen en Onderwijzers, laten we dan nu onze stem uitbrengen op den Redacteur van „De School met den Bijbel”.

Eenige jaren geleden heeft hij getoond een hart te bezitten voor de Onderwijzers.

Opnieuw is dit gebleken bij de oprichting van ons degelijk Schoolblad, dat alom zoo gunstig ontvangen werd. Zijn organiseerend talent hebben we m. i. noodig in het Hoofdbestuur.

Dat hij waardig is den heer Scheffer te vervangen, daaraan twijfelt niemand, die kennis maakte met zijn talent.

Mede-Onderwijzers, brengt met mij Uw stem uit op den heer A. Kloosterman.

U dankend voor de plaatsing, Mijnheer de Redacteur.

Uw. dw.

H. AMPTMEIJER.

Fijnaart, 30 Juli 1904.

Van het standpunt dat we hebben ingenomen ten opzichte dezer stemming, mogen we ook dit niet weigeren.

RBD.

Vragenbus.

L. C. B. Het antwoord op uw vraag luidt bevestigend.

Wie van onderwijs-geven zijn beroep maakt, moet met goed gevolg geëxamineerd zijn in de vakken, waarin hij onderwijs geeft. Stel, 't Hoofd eener school geeft na schooltijd onderwijs in 't Fransch aan een twaalfal leerlingen, dan mag een onderwijzer, die voor acte Fransch studeert, ook al is 't in datzelfde lokaal, met enkele leerlingen geen les bespreken of thema's nazien.

Een kweekeling mag dat wel, de onderwijzer niet. Deze kan vervolgd worden.

Art. 6 toch zegt: Niemand mag onderwijs geven, die niet in het bezit is der bij deze wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid. Vreemdelingen enz.

De bepalingen van dit artikel zijn niet toepasselijk op

a. hen, die uitsluitend aan kinderen van een gezin lager huisonderwijs geven.

(De bepaling uitsluitend behoort bij onderwijs geven.)

b. hen, die, van het geven van lager onder

DE SCHOOL MET DEN BIJBEL

Onderzoekt de Schriften.

Joh. 5 : 39.

Verschijnt elken Donderdag.

Redacteur A. KLOOSTERMAN, te Dinteloord.

 Zend Uw licht en Uwe waarheid,
dat die mij leiden. Ps. 43 : 3.

Met medewerking van de Heeren: Dr. H. BAVINCK, J. v. d. MOLEN Tz., N. OOSTERBAAN, J. POSTMUS, J. WEDEVEN, P. BROUWER, A. L. v. HULZEN, R. HUSEN, A. JONKMAN, H. v. d. LINDEN, H. MILO, A. M. MOLENAAR D. W. REINDERS, E. SANDERS, J. SCHOUTEN, BART v. d. VELUWE, R. v. WAGENINGEN, K. WIELEMAKER, L. v. ZUYLEN, e.a.

(Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881, Staatsblad No. 124.)

Bijdragen, Ingezonden stukken, Berichten en Schoolnieuws te zenden aan de Redactie te Dinteloord.

Werken over *Zielkunde* te zenden ter beoordeeling aan A. JONKMAN te Hien; *Theorie van het Rekenen* aan R. v. WAGENINGEN, Zuidwolde (Gr.); *Practisch Rekenen* aan D. W. REINDERS, Nieuwolda. Overigen aan de Redactie te Dinteloord.

Advertentiën, Bestellingen enz. aan de Uitgevers te Goes.

DRUKKERS-UITGEVERS:
Oosterbaan & Le Cointre
GOES.

Abonnementsprijs per kwartaal f 0.75 (voor het buitenland verhoogd met de meerdere porto's). Afzonderlijke nummers (bij vooruitbetaling) f 0.10.

Advertentiën 1-6 regels f 0.90; iedere regel meer f 0.15.

Eenzelfde advertentie 3 maal geplaatst wordt 2 maal berekend.

Boekannonces 10 Cts. per regel, 4/3 maal.

Bij abonnement van 500 regels à 7 Cts., 1000 regels à 6 Cts., 2000 regels à 5 Cts. per regel.

Inzending tot uiterlijk Woensdagmiddag aan het Bureau te Goes.

Onderwijshervormingen.

VIII.

Het hartstochtelijk roepen der Algemeene Vergadering van het N. O. G. om meerdere en betere voorwaarden voor deugdelijk onderwijs bij toekenning van meer subsidie aan de Bijzondere Scholen, bewijst, hoe groot gevaar in het stellen van deze voorwaarden kan schuilen.

Immers, deze vergadering bedoelde, onder voorlichting van de heeren Laban en Ketelaar, in het belang der onderwijzers, zich op te maken tot behoud der tegenwoordige positie van het Openbaar Onderwijs. Stuiting der uitbreiding van het Bijzonder Onderwijs is daartoe noodig, en al was er nu eene enkele, die als de Bourbons niets vergeten en niets geleerd had en deswege nog kwam met het ouderwetsche beweren, dat de Openbare School nog steeds de school is voor het Nederlandsche volk, overheerschend was deze meening niet. Het beginsel der rechtsgelijkheid is reeds te diep doorgedrongen in het volksbesef, dan dat het mogelijk zou zijn, zelfs in eene vergadering van Openbare Onderwijzers, met succes daar tegen in te gaan. Dat de heeren de inrichting, waaraan ze werkzaam zijn als een ideaal-instituut voor volkswontwikkeling en opvoeding beschouwen is hun recht. Dat mag in zekeren zin van hen verwacht worden, maar dat het de inrichting zal zijn, waar de kinderen onzer natie de eerste opleiding ontvangen moeten, is er bij de meesten al uit. De praktijk heeft te sterk gesproken. De natie heeft zich langzamerhand los gemaakt van de school, waaraan ze te kwader ure was gehecht. Het strijdmiddel der vergadering van het N. O. G. was dan ook niet gericht op de rechtsgelijkheid, maar op de voorwaarden.

Evenwel bleef het doel gelijk: tegengaan van de verwachte uitbreiding van het Bijzonder Onderwijs. Waarin die meerdere waarborgen voor deugdelijk onderwijs moesten bestaan, werd niet aangegeven. In ernst opgevat zou het dan noodig wezen deze zoo zwaar en zoo drukkend te maken, dat slechts weinigen daaraan konden voldoen. Om het gewenschte doel te bereiken moesten deze voorwaarden de vrije levensbeweging der Bijzondere School zoozeer belemmeren, dat de voorstanders van het Bijzonder Onderwijs er voor terugschikten, om onder dergelijke condities scholen op te richten. Uit dat oogpunt bezien is het maar goed, dat de partij dier heeren in de minderheid is. Op zijn best zouden ze zeggen: „het is al welletjes zoo!” Met Borgesius zouden ze zich verschuilen achter de uiterste grens.

Toch is het goed, dat de heeren zich zoo echt eensgezind verklaard hebben op hunne algemeene vergadering. De geesten zijn daardoor weer eens tot openbaring gekomen, en is het mogelijk geworden de verhoudingen eens weer te overzien.

Wel is veler illusie voor een oogenblik verstoord en is de hope op kalmeering der gemoederen, meerdere toenadering en wederzijdsche waardeering voor een oogenblik geschokt, maar in het feitelijke leven zullen de gevolgen daarvan meevallen.

Het echt reactionaire karakter, dat de vergadering onder den invloed van de heeren Ketelaar c. s. kreeg zal krachtig spreken tot veler bewustzijn, en het besef levendig doen worden, dat het roepen om waarborgen en nog eens waarborgen voor deugdelijk onderwijs van dien kant niets is dan eene laakbare poging om de eigenlijke, meer vijandige, bedoeling te verbergen. Het is eene neutrale vlag, die oorlogsmateriaal moet dekken, maar die in den politieken strijd niet geëerbiedigd zal worden.

Te ombeschaamd verraadt de bemanning van het uitgeklaarde schip het doel der reis.

Voor de bezadigde hoofdbestuurders van het N. O. G. is de beslissing der vergadering eene groote teleurstelling geweest.

Maar op den duur zal hunne zienswijze toch zegevieren. Waar zij met hun gedachtengang bleven in de ontwikkelingslijn van ons onderwijs, daar zal het kalm beraad ten slotte hun gelijk geven.

Het Vrije Onderwijs bestaat, heeft positie verworven naast de Openbare School en deelt in de zorgen der overheid. En de overheid is verplicht waarborgen te eischen voor de goede aanwending van het geld, dat zij aan de Bijzondere Scholen uitkeert, maar nooit mag zij een aanslag plegen op de vrije, natuurlijke ontwikkeling van het Bijzonder Onderwijs. En ze zal het ook niet doen. Zelfs Van Houten en Borgesius hebben zich daarvoor wijselijk gewacht en van de tegenwoordige regering is allerminst zoo iets te denken. Toch moeten er waarborgen zijn, gelijk we de vorige maal aantoonde, de overheid zou hare roeping verzaken, indien ze deze verwaarloosde.

En stellig kunnen de voorwaarden, vooral wat betreft de bijdrage van de gebouwen, met het oog op de hygiëne nog zonder gevaar eenige uitbreiding ondergaan door het stellen van meerdere eischen voor de inrichting en het onderhoud der lokalen van onderwijs, maar dan is ook alles verkregen, wat de overheid vragen mag.

Zoo staat het ook met de voorwaarden voor de kweekschool-opleiding.

Een belangrijk recht wil de Overheid aan de Bijzondere Kweekscholen delegeren. Door ruime subsidie wil ze deze inrichtingen in staat stellen aan haar doel te beantwoorden, maar nu moest ze ook bedingen stellen, die zooveel mogelijk goed onderwijs waarborgen, en voorkomen, dat van de kweekschool-opleiding eene winstgevende affaire werd gemaakt. Daarom begrensde ze hare bijdragen tot een maximum van 140 × f 70 voor de gegeven lessen en 12 × f 800 voor de uit te reiken akten.

Het twaalfal voorwaarden betreft alles, wat uitwendig genomen, goede opleiding van onderwijzers, zowel theoretisch als practisch, kan waarborgen. Zonder in details te treden, wat voor de overheid steeds moeilijk is, zijn eischen gesteld voor het Bestuur, het getal vaste leeraren, het getal lesuren, de vakken van onderwijs, de bekwaamheid der leeraren, de leeftijd van toelating, de toelating zelf, het toezicht, de leer-school en de inrichting daarvan en de wijze waarop het jus promovendi toegepast zal worden. Daaruit blijkt, dat de regering, onder eerbiediging der vrijheid van het Bijzonder Onderwijs, toch de eischen voor eene deugdelijke opleiding der Onderwijzers niet uit het oog heeft verloren.

Als we eene aanmerking moeten maken, dan is het de wijze van subsidieeren voor de verleende akten van bekwaamheid.

Waar de bijdrage van f 9600 voor de twaalf akten ongeveer gelijk staat met de f 9800 voor de gegeven lesuren ligt hierin te groot gevaar, dat het finantieel belang der kweekschool sterk zal dringen, om maar zooveel mogelijk dat maximum van twaalf afgeleverde kandidaten per jaar te naderen.

En omgekeerd zal het ongunstig oordeel van de gecommitteerden der overheid bij de eind-examens der kweekschool daardoor ook van te grooten invloed wezen op den finantieel welstand der school. Daarom zal voor het vrije oordeel bij het eindexamen gewenscht wezen, dat aan deze subsidie een anderen vorm gegeven wordt. Vervanging dezer bijdrage door eene subsidie in verband met het gemiddeld getal kweekelingen komt ons daarom gewenscht voor.

Toch zal de voorgestelde wijze van opleiding

niet beantwoorden aan het ideaal, dat we ons voor de toekomst stellen. Algemeene opleiding der jongelieden naar het program eener driejarige Hoogere Burgerschool moet het doel wezen, waarop in de toekomst dient aangestuurd. Tot zestien- of zeventien-jarigen leeftijd kunnen de jongelieden dan wachten met het doen van eene beroepskeuze en de opleiding aan de kweekschool kan daarbij dan aansluiten. Zeer goed kunnen we ons vereenigen met hetgeen daaromtrent is uitgestippeld in de bekende „Proeve van Wet”. Maar in ons tegenwoordig stadium zijn we zoover nog niet. Dat gevoelen we zeer wel. Daartoe ontbreekt het en bij het Openbaar en bij het Bijzonder Onderwijs nog te veel aan voldoende inrichtingen voor Voortgezet Lager Onderwijs, dan dat dergelijke radicale hervormingen nu reeds kans van slagen zou hebben. Daarvoor moet de „Ineenschakelings-commissie” eerst hare taak volbracht hebben. Krachtige uitbreiding van het getal kweekscholen in den zin als door de regering thans bedoeld wordt, kan evenwel de gewenschte idee zeer bevorderen. Zijn deze inrichtingen er eenmaal in zoo groot getal, dat ze voor de verschillende deelen van het land gemakkelijk te gebruiken zijn, dan ontstaat daardoor de mogelijkheid, om ze meer met andere onderwijsinrichtingen in verband te brengen.

L., 8 Aug. '04.

J. v. d. M. Tz.

Wat is wijsbegeerte?

VI.

Na de principia van het zijn brengen wij in de tweede plaats met een kort woord de principia van het kennen ter sprake.

De wetenschappen hebben zich in den loop der eeuwen verbaasd uitgebreid en eischen meer dan vroeger een leer der wetenschap, eene theorie van het weten, eene zogenaamde Wissenschafts-lehre; en deze draagt een filosofisch karakter.

Dit kan uit de volgende opmerkingen aan ieder duidelijk blijken. De wetenschappen in het algemeen en iedere wetenschap in het bijzonder heeft reeds eene langere of kortere geschiedenis achter den rug. Wanneer men die geschiedenis nu objectief nagaat, zonder eenigen maatstaf mee te brengen, dan krijgt men natuurlijk een uiterst belangrijk overzicht, van wat de menschen in den loop der eeuwen op wetenschappelijk gebied gedacht hebben. De wetenschap, die zulk een onderzoek naar de wetenschappelijke voorstellingen der menschheid instelde, zou uit den aard der zaak geen wijsgeerig, maar een zuiver geschiedkundig karakter dragen. En zij zou eene hoogst belangrijke bijdrage leveren voor de beschavingsgeschiedenis, en ook voor de zielkunde van groote betekenis zijn.

Maar dit bedoelt men niet met eene leer der wetenschap. Wie deze beoefent, heeft niet op het oog, om alleen te weten te komen, wat de menschen zoo al op de verschillende terreinen der wetenschap gedacht hebben. Want uit dit oogpunt beschouwd, ware eene geschiedenis der astrologie bijna even interessant als eene geschiedenis der astronomie; dan zouden wonder en magie, profetie en mantiek, godsvrucht en goddeloosheid, enz., alle te samen even belangrijke verschijnselen zijn. Maar de leer der wetenschap wil in het licht stellen, welke voorstellingen onder alle op wetenschappelijk gebied gevormde voorstellingen de ware, juiste, en zuivere zijn geweest en nog zijn.

Indien dit zoo is, dan spreekt het vanzelf, dat zij, die in dezen zin de wetenschappen nagaan, een maatstaf moeten medebrengen, om te beoordeelen, wat in de wetenschappelijke voorstellingen van vroeger en heden waar of onwaar is. Want

ieder gevoelt, historie alleen maakt dit niet uit. Eene dwaling wordt geen waarheid, doordat zij door eene groote meerderheid en gedurende eeuwen is geloofd. Wetenschap onderstelt dus een norma, een maatstaf van waar en onwaar. Wetenschappelijke voorstellingen en inzichten zijn niet waar, omdat vele geleerden ze daarvoor zoeken uit te geven, maar omdat zij beantwoorden aan die wetten, welke nu eenmaal voor het vinden der waarheid gesteld zijn.

Al ons waarnemen, voorstellen, denken, kennen brengt dus wetten, regelen, principia mede, die in de werkzaamheid van ons kenvermogen langzamerhand tot openbaring komen en ons bewust worden. Ze zijn geen vrucht van opvoeding, overerving enz., maar liggen in de natuur van het kennen en denken opgesloten en kunnen daarom langzamerhand daaruit door ons worden afgeleid. Alleen wanneer wij in den weg van deze principia, van deze ordinantiën, die God voor ons bewuste leven gesteld heeft, wandelen, mogen en kunnen wij er op rekenen, dat wij de waarheid zullen vinden.

Dat geldt voor iedere wetenschap in het bijzonder. Elke wetenschap heeft weer hare eigene methode, de mathematische eene andere dan de natuurkundige, en deze weer eene andere dan de historische. Maar dat geldt ook voor de wetenschappen in het algemeen. De beoefening van iedere wetenschap is aan algemeene wetten en regelen gebonden, die voor alle wetenschappen van kracht zijn.

Nu spreekt het vanzelf, dat deze algemeene wetten en regelen niet telkens weer in iedere bijzondere wetenschap onderzocht en ingedacht kunnen worden. Dat ware tijdverlies en zou iedere wetenschap zoo lang ophouden, dat zij aan het onderzoek van haar eigen object niet toekwam. Iedere wetenschap onderstelt drie algemeene principia; en ook hier blijkt het opnieuw, hoe oppervlakkig de bewering eener „voraussetzungslose” wetenschap is. Als eene of andere bijzondere wetenschap niet stilzwijgend wil uitgaan van de wetten, die voor het bewuste leven gelden, van de betrouwbaarheid der waarneming, de juistheid van het denken enz., dan slaat zij zich zelve te voren met onvruchtbaarheid. Maar die wetten en regelen zijn toch waard, om onderzocht te worden. En dat geschiedt en kan alleen geschieden in die wetenschap der principia, welke den naam van filosofie draagt, en bepaaldelijk dan weer in hare onderdeelen logica en noëtica.

Wederom begint de filosofie in deze vakken niet, met alles van te voren in twijfel te trekken. Want dan groef ze haar eigen graf. Maar zij tracht ze uit het bewuste en kennende leven van den mensch op te sporen, van alle onzuiver gehalte te reinigen, nauwkeurig te formuleeren en systematisch saam te vatten.

Dit zijn echter lang niet de eenige principia, die in dit deel der filosofie behandeld worden. Evenals voor waar en onwaar, zoo brengen wij ook in ons bewuste leven normen, principia mee ter onderscheiding van godsvrucht en goddeloosheid (geloof en ongeloof of bijgeloof), goed en kwaad, recht en onrecht, schoon en onschon. Ook zonder verdere toelichting is dit duidelijk; wat van het eene geldt, geldt ook van het andere. Zooals de filosofie in dit tweede deel de principia van het ware en valsche in logica en noëtica uiteenzet, zoo behandelt zij de andere bovengenoemde principia in de filosofie van de religie, van de zede (ethiek), van het recht en van de schoonheid (aesthetica).

Eindelijk zijn er in de derde plaats nog principia van het worden. De historische zin is eerst zeer langzaam en laat ontwaakt. En vandaar, dat de wijsgeerige vakken, die in dit derde deel

thuis behooren, eerst in den nieuweren tijd zijn opgekomen. Maar sedert de historische zin, vooral in de 18^e eeuw, ontwaakt is, is het oog er voor opengegaan, dat ook de geschiedenis geen chaos van lotgevallen en gebeurtenissen is, maar door ideeën en wetten, door *principia* wordt beheerscht. Dit geldt wederom van de geschiedenis in het algemeen en evenzeer van elk harer onderdeelen. De geschiedenis zelve kan naar die *principia* geen onderzoek instellen; zij heeft genoeg te doen met het onderzoek naar de gebeurtenissen en naar de *naaste* oorzaken daarvan.

Zoo is er dan weer eene filosofie der geschiedenis noodig, om ons de ideeën te doen kennen, waardoor al het worden in de historie beheerscht wordt. En op de onderdeelen toegepast, is er zoo in onzen tijd eene filosofie van de geschiedenis der godsdiensten, der zeden, der beschaving, der maatschappij, van den staat, van de talen, van de kunsten, van de openbaring, van de mythologie, van de filosofie enz. Aan de volledige opsomming zou schier geen einde komen, want al wat historisch geworden is, kan niet alleen historisch en psychologisch, maar ook filosofisch beschouwd worden. En de bedoeling is daarbij altijd, in het licht te stellen, hoe ideeën en *principia*, normen en wetten aan al het gebeuren ten grondslag liggen en in dit gebeuren concrete gestalten hebben aangenomen. Maar die *principia* worden hier evenmin als elders van te voren vastgesteld en aan de geschiedenis opgelegd, maar denkend uit de geschiedenis afgeleid.

Wie aan het einde nog eens aandachtig de beknopte en vluchtige schets overziet, die hier van het organisme der filosofie gegeven werd, behoeft van haar hoog belang niet meer overtuigd te worden. En evenmin heeft hij bewijs van noode, dat deze wetenschap ook aan eene Christelijke, Gereformeerde Universiteit eene plaats der eere verdient. Goed beschouwd, kan zij alleen daar tot haar recht komen. Want zij rust op deze groote, allesbeheerschende onderstelling, dat aan alle zijn en leven, aan alle kennen en denken, aan alle worden en gebeuren goddelijke ordinantiën ten grondslag liggen. En daarvan gaat de Gereformeerde Christen uit in zijne belijdenis van den Raad Gods.

BAVINCK.

Brieven uit IJsselland.

X.

Amice,

Wanneer ik tegenwoordig zoo eens de blaadjen voor het Openbaar Onderwijs doorloop, kan ik niet zeggen, dat ze zoo heel erg op hun gemak zijn. Daar hebt ge bijv. „de Sollicitant”, het gratis nieuws- en advertentieblad voor het onderwijs in Nederland, onder redactie van den heer O. Veenstra in Nederland (Amsterdam?). Over het algemeen een prullig blaadje, dat gelijk een advertentieblad betaamt, slechts weinig eigen werk levert. Alleen wanneer het zoo te pas komt, kan het echt geniepighet het Christelijk ministerie een trap geven. Vooral minister Kuyper of eigenlijk „Dr. Kuyper” moet het ontgelden. De redacteur spitst dan zijn vernuft, hetgeen voor hem zelf een aanbevelenswaardige geestelijke heilgymnastiek kan zijn, om tegenspraak te ontdekken tusschen hetgeen Dr. Kuyper een half jaar geleden zei en nu. Een tegenspraak, welke slechts voor het verduisterd oog van den Sollicitant-redacteur bestaat. En na die „tegenspraak” dan te hebben uitgewerkt, vervolgt hij:

Een man, die over dezelfde zaak binnen het halfjaar zoo tegenstrijdige denkbeelden uit, voelt natuurlijk geen stevigen grond onder de voeten, wanneer hij zich tegenover knappe en ernstige mannen heeft te handhaven.

En dan: de staking, de strafwetten, de drankwet!

Staat Dr. Kuyper, nu hij zijn oude plunje heeft uitgetrokken, niet naakter dan ooit voor ons?

Zal hij willen wijken voor zichzelf?

En als hij dan eens niet wijken mag?

Als een gevraagd ontslag eens niet werd verleend en men hem eens verplichtte de nootjes die hij te vuur had gezet, ook op te dischen en mede te eten, als men hem dan bij weigering eens de kracht van Art. 358 van zijn Strafwet liet gevoelen: „De ambtenaar, die met het oogmerk om in de uitoefening van eenen openbaren dienst stremming te veroorzaken „enz” wordt gestraft met ten hoogste zes maanden?”

Het zal den redacteur, die aanvankelijk de mogelijkheid veronderstelde, dat „Dr. Kuyper zou wijken voor zich zelve”, wel niet zijn meegewallen, dat hij zelfs niet week voor de Eerste Kamer en „de Sollicitant” te zamen.

En dan de toepassing van de Strafwet bij eventueel aandringen op ontslag! Ik geloof, het zal tijd beginnen te worden, dat de uitgever van „de Sollicitant” zijn redacteur eens laat onderzoeken door een paar psychiaters! Misschien is er nog een Sequah-olie, om de rheumatische aandoeeningen in zijn hersenen te verzachten.

Neen, dan is „de Bode”, die met den Bond van Nederlandsche Onderwijzers „front maakt voor de Openbare School”, heel wat meer toerekenbaar. Die discht nog eens weer op de oude kost uit de Nuts-almanakken, nu de menschen toch zoo onbegrijpelijk dwaas doen, waar ze tegenover de alleen-zaligmakende Openbare School hebben opgericht van die secte-schooltjes, welke toch nooit de kindertjes zoo „alzijdig ontwikkelen” kunnen. Het openbaar onderwijs, dat is toch maar je ware? „De neutrale school de enig vrije”. En dan vervolgt de redactie:

Eén ding is waar; onze school onderwijst geen godsdienstige dogma's, maar dit is hem geen schande, het is hem een ere. De school behoort te blijven buiten alle politiek en buiten alle godsdienststrijd, want dit is niet des kinds. Hoe weinig vijandig overigens de openbare school staat tegenover de godsdienst blijkt hieruit, dat de lokalen voor 't godsdienstonderwijs van de kinderen worden beschikbaar gesteld; terwijl alle leerlingen gelegenheid wordt gegeven, ook tijdens de schooluren, hun godsdienstonderwijs te volgen.

Het doet een mensch altijd weldadig aan, wanneer hij nog eens weer die oude tirades van voor een 25-jaar hoort, zij het ook met minder kracht voorgedragen.

„De Bode” peinst er over, hoe het Nederlandsche volk toch maar te overtuigen van de voortreffelijkheid der Openbare School en dan, hoe kan het ook anders, komt ze weer tot het oude recept: het gesproken en geschreven woord.

We kunnen er derhalve op voorbereid zijn, dat eerlang de Bondssprekers het land zullen rondtrekken onder de leuze: „Maakt front voor de Openbare School: *Hij is het waard!*”

„Het Nieuwe Schoolblad” en de Vereeniging van Hoofden van Scholen in Nederland, schijnt echter van deze propaganda weinig heil te verwachten. Ze doen blijkbaar niet mee. In hun bekende kortzichtigheid, die van de hoofden van scholen n.l., voegen ze den Bode-mannen toe: „gij mijne heeren! hebt er zelf mede schuld aan, dat het Nederlandsche volk zich van onze dierbare openbare school afkeert. Dat komt er van, door uw onbesuisd optreden buiten de school!”

Ik zeg, dat is maar kortzichtigheid! Want, welk Christenmensch zou zich er niet aan ergeren, dat de onderwijzer zijne kinderen buiten de school de roode vaan helpt ontplooiën! Die vaan blijft immer buiten de school! Zij niet de socialistische onderwijzers de beste!

Het is immers een bekend feit, dat de vurigste ijverars van de Bonds-ideeën ook de kranigste opvoeders zijn. Zoo'n onbeholpen Schoolopziener kan wel aanmerkingen maken op een man als de heer Bergmeier, in wiens schaduw hij eigenlijk zou moeten voorvallen, maar dan zijn immers een paar protest-meetingen voldoende, om het tegendeel vast te stellen.

Te twifelen aan de voortreffelijkheid van den socialistischen onderwijzer is evengoed majesteitschennis als te twifelen aan de wetenschappelijke beteekenis van het socialisme. Het is niets anders dan onbeschaamde verdachtmaking, waaraan een Christenmensch niet dadelijk geloofd, dat een socialistischen onderwijzer met het grootste gemak zijn socialistische plunje een paar keer per dag aan den kapstok hangt. De Bonds-sprekers zullen dat nu wel anders vertellen. Misschien dat de geestige teekenaar van „Het Volk” nu wel een prentje wil meegeven op de propaganda-reizen!

En de heer Hermans kan er zijn voortreffelijke verzen op rijmen!

Ik houd het er voor, dat we weer een aardig wintertje tegemoet gaan.

Er komt leven in de brouwerij. Eén ding kan ons troosten! De heeren Troelstra, Schaper en andere propagandisten der S. D. A. P. zullen ons, ingevolge hun Groninger motie, helpen, om het goed recht der Bijzondere School tegenover elken aanval te verdedigen. Er was immers zelfs een jaar ongeveer geleden een Christelijke onderwijzer, die in een onzer Schoolbladen een stukje schreef, dat nog al de aandacht trok en waaruit bleek, dat hij van die hulp nog al wat verwachting had. Heel anders dan het „beruchte” Unieblaadje van den heer Derksen, die aan de bekeering der socialistischen tot de vrije school nog maar geen geloof hechtte.

Deze week is te Zutphen de negen en vijftigste algemeene vergadering van het Nederlandsch-Onderwijzersgenootschap gehouden. De Beschrijvingsbrief, een boekje met wit doorschoten, telde 44 pagina's. Ge bemerkt dus, dat er heel wat op tafel is gezet. Drie dagen waren de leden bijeen. Donderdagochtend 11 uur begon het met de officiële ontvangst van het Hoofdbestuur op het Raadhuis. Laat ons Hoofdbestuur er ook eens over denken, of het in die richting werkzaam kan zijn. De heer Bijleveld zou zeggen: Broeder Ipema moet er maar eens een voorstel van maken. Die houdt van het officiële!

Vooral de voorgestelde wetswijzigingen werden druk besproken. Ik denk, dat de vergadering door een 300 heeren en dames bezocht was. De heer Ketelaar hield een daverend toegejuichte rede, waarin hij wees op het groote gevaar, dat de Openbare School en den openbaren onderwijzer bedreigde. Er was in die voorgestelde wetswijziging nagenoeg niets, dat deugde. Het Hoofdbestuur was echter kalmer en kalmeerde de vergadering, die nog al opgewonden scheen. Terecht begreep het, dat de tijd voorbij was, waarin de afkeurende motie van het Ned. Ond. Genootschap op de Regeering nog veel vermocht. De heer Ketelaar zag slechts naar het belang van den openbaren onderwijzer, het Hoofdbestuur nam het bredere standpunt in, dit wetsontwerp te willen beschouwen met 't oog op het onderwijs in zijn geheel. Het komt mij voor, dat hiermee ook veel meer bereikbaar is dan met opwindende speeches onder opgewonden menschen.

GRAPHOO.

(Wegens plaatsgebrek moest dit stuk een vorig maal overstaan.)

Verhoudingen.

XV.

De Bode, het orgaan van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers, bevat in No 23, het volgende, dat we van een enkele kantteekening voorzien overnemen:

In De School met den Bijbel komt geregeld een rubriek voor „Verhoudingen” deze keer geweid aan een bepleiting van de noodzakelijkheid van schoolvergaderingen. Voorafgeeft de redactie als zijn mening te kennen, dat de Unie van klasse-onderwijzers overbodig is. 1) Wanneer men echter eenige aandacht wijdt aan 't door ons gespatieerde in onderstaand artikel, dan zal men 't vermoedelijk met ons eens zijn, dat die Unie wel reden van bestaan heeft. 2) Ook bij onze kristelijke kollega's zullen de klasse-onderwijzers nog een reeks van jaren voor hun rechten moeten strijden. De redactie bepleit op de bekende gronden de invoering van schoolvergaderingen en vervolgt dan:

„Zoodoende komt men er toe voor de schoolvergaderingen een reglement samen te stellen. Dit moet op de vergadering zelve door Hoofd en personeel geschieden. Treuring zouden we het vinden, als van Bestuur of andere autoriteiten het reglement voor de Schoolvergadering werd opgelegd.

Het Hoofd make een ontwerp, uitgaande daarbij van de stelling, dat hij, zooveel mogelijk, moet trachten het personeel tegemoet te komen in zijn wenschen. We zeggen met opzet, zooveel mogelijk, omdat niet altijd, helaas, de wenschen der Onderwijzers strooken met de belangen der School. (Die van 't hoofd natuurlijk wel.) (Red Bode.) 3)

Er worde zoo min mogelijk gestemd: wat niet vastgesteld kan worden inzake het reglement, met aller of bijna aller toestemming, worde voorloopig onbescreven gelaten. We leven in dit opzicht in een tijd van wording, van overgang. De ervaring zal op vele punten den weg moeten wijzen.

Op de vergadering ga het ongeveer aldus toe. Het Hoofd der school presideere, een der Onderwijzers, bij toerbeurt, notuleere.

Zooveel mogelijk ombeurt behandelen de Onderwijzers, waarbij wij het hoofd thans indeelen, een onderwerp.

Betreft het bijvoorbeeld de methodiek of de zielkunde, dan moet elk zorgen door voorbereidende studie aan de discussie deel te kunnen nemen. Het Hoofd vooral zorg goed op de hoogte te zijn, omdat hij ten slotte toch de man is, van wien men verwachten mag, dat hij bij verschil van mening uitspraak zal kunnen doen. Zou uit de bespreking volgen, dat naar de mening der meerderheid een andere methode moet ingevoerd, dan is het plicht van het Hoofd daarmee rekening te houden, als eventueel straks nieuwe leermiddelen kunnen aangeschaft worden.

Is er een bespreking, die leiden moet tot het wijzigen van den rooster van lesuren, dan worde er rekening gehouden met den tijd, waarop het schooljaar begint. Ook kan de een te voorstaan, terwijl de wijziging hinderlijk zou zijn voor het naaste lokaal. Het is duidelijk, dat het recht van beslissing aan het Hoofd moet blijven.

Wel kan het noodig zijn in enkele gevallen de voor- en tegenstanders te tellen, in vele gevallen zelfs, doch men stemme niet. Wij hebben en in de meeste onzer Hoofden en in het grootste deel onzer Onderwijzers nog wel zooveel vertrouwen, dat een Schoolvergadering wel gelukken kan, zonder dat bij meerderheid van stemmen besluiten worden genomen.

Wij wenschen geen Republikeinsche school. Het hoofd blijve de meeste. De onderwijzers de ondergeschikten.

Men versta ons wel. Rechten moeten niet afgedwongen worden; waar ze bestaan moet de meerdere ze erkennen. Aan hem de schuld als ze verkort worden. De verdrukte zwijge niet steeds, maar waar hij spreekt, doe hij het zo als het behoort. Hij vraage maar dwinge niet, en zoo ze niet worden erkend, beruste hij in lijdzaamheid, evenwel er telkens den meerdere op wijzend, zoolang dit geschieden kan zonder bitterheid te verwekken.

Deze laatste zin vooral is merkwaardig. De redakteur, natuurlijk een schoolhoofd 4) stelt zich

de klasse-onderwijzer, die herhaaldelijk op schoolvergaderingen aandringt, voor, als een kind, dat bij moeder om een snoepcent jengelt. 5) „Nou niet langer dwingen anders wordt moeder heus boos.”

Zou het de man ernst geweest zijn toen hij een kolom te voren schreef: „Niet de onderwijzer, maar de school eist schoolvergaderingen!”?

1. Wij schreven: De Unie moet overbodig zijn.
2. Als tenminste de Unie evenzeer zich bezwaard acht door het door de Bode gespatieerde. Tot heden bleek ons daarvan niets.
3. We hebben de hoofden niet gespaard dat weet de Bode zeer goed. Maar als hun wenschen strijden met de belangen der school, dan is 't niet de plicht der onderwijzers, daartegen te ageren: dat is de taak der Besturen. In dit verband konden we de wenschen der hoofden laten rusten.
4. Dat natuurlijk een schoolhoofd is leuk. Gevoelt de redactie van de Bode niet, welke bekentenis zij hier doet? De ervaring leert dan ook, dat de ijverigste bondsleden meestal, als zij aan 't hoofd eener school komen, de grootste tegenstanders van schoolvergaderingen worden.
5. Die vergelijking is aardig gekozen.

De klasse-onderwijzer, die op schoolvergaderingen aandringt gelijk een kind dat om een snoepcent jengelt.

Schoolvergaderingen = snoepcenten. Als we nog eens nagaan, wat De Bode in ons artikel heeft gespatieerd, dan worden ons die snoepcenten hoe langer hoe aardiger in dit verband.

Maar dan wordt het ons ook duidelijk, dat onze stelling: „Niet de onderwijzer, de school eischt schoolvergaderingen,” door de redactie van de Bode niet begrepen is.

Leergang bij het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis. (XV.)

LXXVI.

ABSALOM. (2 Sam. 15.)

Het zwaard zal van uw huis niet afwijken. 2 Sam. 12 : 10.

Niet alle personen, in dit hoofdstuk worden in de les behandeld. In een meer uitgebreide school make men verschil tusschen het eerste en derde leerjaar bijv. Hoofdzak is, dat we Absalom teekenen in zijn opstand tegen den koning. Dat we Davids droefheid en smart, zijn schuldbelijdenis en zijn gebed vermelden.

LXXVII.

ABSALOMS DOOD. (2 Sam. 18.)

Wie zijn vader of zijn moeder vloekt, diens lamp zal uitgeblusht worden in zwarte duisternis. Spr. 20 : 20.

De punten voor deze les zijn: Absaloms dood, mede in verband met het vijfde gebod; Davids droefheid over den zoon, die in zijn zonden sterft. Naar de ontwikkeling der leerlingen bijv. in het 3e leerjaar, kan gewezen worden op het verschil tusschen Ahimaaz en Cuschi. Davids klacht is een krachtig bewijs voor de ouderliefde. In deze les is overvloed voor leering en waarschuwing.

LXXVIII.

SALOMO. (1 Kon. 2—11.)

De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid. Ps. 111 : 10.

De wijsheid van Salomo blijkt uit zijn keuze en uit zijn rechtspraak, 1 Kon. 3; uit zijn liederen en zijn spreken. Dit is de inhoud der eerste les over Salomo. In hoeverre over de liederen en spreken gehandeld wordt, hangt af van de ontwikkeling der leerlingen.

LXXIX.

* SALOMO. (1 Kon. 2—11.)

Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid. Matth. 6 : 33.

Salomo bouwt den Heere een huis. Hij sluit een verbond met Hiram. We trachten te schetsen de verdeling van het werk, de drukte op den Libanon. We leggen vooral nadruk op de inwijding.

Bij deze les is behoefte aan een afbeelding van den tempel en zijne omgeving.

LXXX.

SALOMO. (1 Kon. 2—11.)

En alle dingen zullen u toegeworpen worden. Matth. 6 : 33.

In deze les wordt verteld van Salomo's rijkdom. De koningin van Scheba brengt bezoek en moet alles zien. De tempel, zijn huis, de troon, al zijn schatten worden bezichtigd. Hoe wendt Salomo zijn schatten aan? In 's Heeren dienst. Helaas ook om af te wijken. Vele vrouwen lief en afgoderij. De bestraffing volgt.

LXXXI.

JEROBEAM. (1 Kon. 12 en 13.)

Vertrouwt op den Heere met uw gansche hart en steunt op uw verstand niet. Spr. 3 : 5.

Om te komen van Salomo op Jerobeam wordt van de scheuring zooveel verteld als noodig is tot recht begrip der geschiedenis. Nu is Jerobeam koning van Israël; Rehabeam van Juda.

Jerobeam's eerste regeeringsdaad is het oprichten der gouden kalveren: zonde tegen het 2e gebod. Hier blijkt, dat hij meer zijn verstand, dan den Heere vertrouwt. Welk een dwaasheid. De Heere geeft door den profeet uit Juda zijn ongenoegen te kennen. In de geschiedenis van dezen profeet blijkt evenzeer, hoe goed het is, het gebod Gods te volgen: „Ziende in het gebod, blind in de toekomst.”